

~~0-53~~

14-2

O. Dell
Kilmer's room

КНИГОЗБІРНЯ „НЕДІЛІ“ ТОМ IV.

О. ОЛЕСЬ

О-53

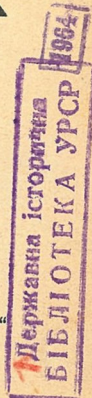
МИНУЛЕ
УКРАЇНИ
В ПІСНЯХ

КНЯЖІ ЧАСИ

НАКЛАДОМ ВИДАВНИЦТВА „НЕДІЛЯ“

1 9 3 0

ВСІ ПРАВА ЗАСТЕРЕЖЕНІ

З друкарні Вид. Спілки „Неділя“, у Львові
вул. Кордецького ч. 41. а.

Олесь. Ні при одному літературному імені не згадувано так часто суверена української поезії — Шевченка, як при цьому шовково-ніжному, пестливому й тонкому імені.

Бо й справді: тільки дві збірки українських поезій були прийняті громадянством з таким неописаним ентузіазмом, тільки дві збірки української лірики були так радісно читані й так безопірно засвоєні й глибоко відчуті — „Кобзар“ і... „З журбою радість обнялась“... Все иньше, навіть коли це були віщі співи геніяльної Лесі Українки, навіть коли це був „Мойсей“ Франка, давало публиці час і змогу застановитися, й найти новій появі місце на тлі... історії літератури.

Поезії Олесья, подібно як полум'яна стихія Шевченкової пісні, були давно жданим, божественним об'явленням, словом, яке окрилювало й обжемчужувало соняшним промінням думки й почування мільонів.

Було це давно, дуже давно. Правда, з цього моменту, коли з нашого небосклону кинула своє сліпуче проміння ця першостепенна зоря, коли довкола всі сузір'я поблідли, проминула ледви четвертина календарного століття. Але за той, розмірно короткий час, зайшло стільки перемін, не тільки на небі й на землі, але в людських душах, що момент появи Олесья на небосхилі української творчості, віддалився від нас мало не в сутінок історії. Не мірою часу, але мірою пережитого. Так глибоко пережитого, що ті, які цей момент затямили, самих себе забули, стали такими иньшими від тих, якими були тоді.

А було це тоді, коли наші будні були літературою, а наші свята поезією. Тоді, коли поезія була одною з рубрик нашого суспільно-політичного білянсу, коли кожен патріот писав вірші, а справжній поет ходив у блеску божого помазанника. Правда, і тоді як і тепер, гинули українські поети з голоду, але в тому було багато романтичної величі й небуденнього чару.

Але поміж тим моментом, що здається нам таким давнім, а тим, який саме переживаємо, сталося щось велике, страшне й величне—великий світовий переворот, велика світова пожежа й незаписана ще історією різня народів.

Щось, дуже близьке до того, про що співав, за чим тужив, до чого рвався у своїх піснях Олесь, щось дуже близьке, але не те саме — страшніше, більш жорстоке й безоглядне від найсміливіших поетичних візій. Щось, що мусіло усунути в тінь, коли на здискредитувати поезію навіть тоді, коли на її побідній квадриді поганяв аполлонові коні сам Олесь.

І власне тоді погасло для нас сонце поезії; для нового покоління воно так і осталося незраним.

„Брехали пророки!“ — крикнув народ, що з вершин, на які його підняла поезія, упав під залізні колеса історії, крикнув і закусив зуби з болю й ненависти.

І нині ми без поезії, без пісень і без співців. А той, що був голосом нашого серця, що був словом наших почувань, мечем наших думок, блукає, мов Єремія, на звалищах Єрусалиму.

Олеся дало нам полтавське свято відслонення пам'ятника батькові відродженого укра-

їнського письменства — Котляревському. Тодішній земський статистик у Харкові — Олександр Іванович Кандиба, що в хвилях вільних від зайнять писав „собі“ українські й неукраїнські вірші, був свідком сміливої, протимосковської демонстрації українських делегатів, яким царська влада заборонила виголошення святочних привітів у рідній мові. В огні спонтанічного протесту помер у його душі — малорос Олександр Іванович Кандиба, а народився співець революційної української стихії — Олесь.

Два роки згодом спалахнула перша російська революція, в 1907. р. вийшла у світ друга, після Шевченкового „Кобзаря“, книжка — „З журбою радість обнялась“.

Публика, якої скептицизм перейшов у посьловицю, не мала часу навіть ахнути з подиву. Навіть Франко не вспів крикнути на тему: „Відкіляж ти такий узявся?“, як більшість Олесевих поезій стріготала крильми й рознеслася по всій Україні дзвінками піснями.

Бо в першій збірці поезій Олеся було все, чого вимагається від поезії — не тільки майстерність форми, музика слова, глибина змісту, але й пориваюча серце правда і безпосередність того, чим жила українська революція 1905 р., з усіми своїми подвигами та ілюзіями. Борцем відродженої країни став Олесь і таким остався аж до моменту, в якому разом з боевими прапорами почали падати прапори поетичних візій...

Аж до того страшного, гнітучого й понижуючого моменту розкинувся перед Олесем шлях засланий рожами і лаврами. Мов вінценосний витязь провадив нас Олесь „По дорозі в казку“, буйним вітром неслася його пісня „Над Дніпром“, хилила чоло над „Трагедією серця“

й сповідалася, як дитина „Що року“. А часом ніжна мова поетового серця зривалася могутніми акордами Тиртеевих пісень, на мечі й блискавки перековуючи свої мягкі, шовкові тони, на страшні картини з візій Апокаліпси перемінюючи свою тонку символіку. А як небосхил над нашими головами розколовся, коли упав з нього дощ метеорів наших ілюзій, поет станув, як Самсон на звалищах филистимської палати.

— — — — —

„Все йде, все минає!..“ Минувся час, коли література виповнювала наші будні, коли поезія була нашим святом. Мов весняна хуртовина пронеслася над нашими головами світова завірюха і хоч залишила по собі могили й румовища, хоч самих нас так до непізнання змінила, але прибита нею іскра поезії, що вела нас по дорозі в казку, не потухла. Вона жевріє, душає, змагається й колись, піднявши нас на вершини нових ілюзій, кине знову на огневу квадригу історії..

— — — — —

А може, може вчорашня наша віра була тільки тому ілюзією, що ми, заслухані в “Кобзаря” й задивлені в іділлу, як „З журбою радість обнялась“, не чули громового рокотання віщої кобзи Бояна? Може так недалеко сягло наше майбутнє, що таким близьким і негеройським було наше минуле? Може.

На румовищах наших вчорашніх ілюзій станув Олесь, але вже не в жалібній хламиді Єремії! Дивіться—в руках Олеся блиснула золота боянова кобза, слухайте, як зривається лебедине стадо боєвих акордів нашого величного минулого!

Микола Голубець.

ЗАСПІВ.

Заспіваю вам не пісню
Про стару старовину,
Роскажу я вам не казку,
А бувальщину одну.

Роскажу вам про минуле,
Що вже мохом поросло,
Що, нащадками забуте,
За водою поплило.

Перед вами стародавні
Пройдуть хвилями часи,
Із могил до вас озвуться
Наших предків голоси.

Наших предків, що блукали
По страховищах — лісах,
Що з природою змагались
Тільки з вірою в серцях.

Ах, тоді була живою
Вся природа навкруги
І людину оточали
Духи — друзі й вороги.

У часи ті Бог великий
Не ховався в небесній млі,
А усі боги родились
І вмірали на землі.

Рано вдосвіта на сході
Прокидався ясний Дажбог
І ходив — блукав до ночі
Синім степом без дорог.

По зелених пишних луках
Волос пас овець гладких,
Грів їх вовною мягкою,
Одганяв вовків від них.

Над дрімучими лісами,
По пустелі степовій
Бог - Стрибог літав на крилах,
Грав на кобзі золотій.

Бог - Перун на чорних хмарах
Вічно землю обїздив,
Часом плакав, як дитина,
Часом сурмами будив.

Часом гнівом його серце
Наливалось, як огнем:
Левом він ревів зпід неба
І погрожував мечем.

А в річках жили русалки,
Хапуни—Водяники,
Лісовик свистав у лісі
І сміялися мавки.

Треба добре було знати
Душі всіх богів земних,
То коритись, то змагатись,
То просити ласки в них.

І змагалася людина
І вперед невпинно йшла,
Де ясным промінням-цвітом
Дивна папороть цвіла...

...Заспіваю вам не пісню
Про стару старовину,
Роскажу я вам не казку,
А бувальщину одну.

Роскажу вам як на горах
Славний Київ наш повстав,
Як він жив і розвивався,
Як столицею він став.

Хто й коли у ньому княжив
І в який ходив поход,
Хто боровсь за Україну,
За державність за народ.

Роскажу вам як боролись
Наші прадіди колись,
Як за щастя України
Ріки крові розлились.

Роскажу чому і досі
Чути стогони її
І чому так довго в хмарах
Сонце рідної землі...

Заспіваю вам не пісню
Про стару старовину,
Роскажу я вам не казку,
А бувальщину одну.

УКРАЇНА В СТАРОВИНУ.

Ліс густий, дрімучий, темний,
Споконвічний ліс росте,
Не пробється навіть сонце
Крізь гілля його густе.

Велитенські граби, вільхи,
Сосни, явори, дуби
Раз в століття полягають
Після віку боротьби.

Де родились, там вмірають,
Обертаються у тлінь,
На могилах виростає
Ряд наступних поколінь.

По лісах шумлять потоки
Смарагдові від трави,
Роспливаючись то в багна,
То в озера, то в стави.

По річках, озерах, багнах
Вічний галас, вічний спів,
Крик курей, качок і чапель,
Зойк чайок і журавлів.

Лебедині білі зграї
В небі хмарами летять,
Навкруги орлині крила
Гучно, хижо лопотять.

Над струмком спинився олень,
Прислухається тремтить,
Десь почув непевний шелест
і зникає через мить.

То ведмідь ішов напитись,
Остудитися в воді,
То збирають під дубами
Чорні вепрі жолуді.

По лісах блукали кози,
Тури, олені, вовки,
Кабани, лосі, ведмеді,
Рисі, зубри, борсуки.

Не стихав до ночі галас,
Дикий рев і ніжний спів...
Все кругом жило, змагалось,
Ліс дивився і шумів.

По лісах дрімучих, темних,
З луком пращур наш ішов,
З рисем, лосем і ведмедем
Він боровся і боров.

Здобував він теплі футра,
Мясо, шкіру на свій дах,
Часом сам роздертий падав
З серцем звіря у руках...

А на півдні за лісами
Колихалось море трав:
То над степом буйний вітер
На шовкових струнах грав.

Степ широкий, степ безмежний
Де початок, де твій край?!
Коли сам Стрибог не знає, —
У Дажбога поспитай.

В день ясний горіло сонце,
Нерухомо вітер спав,
Нерухомо в мертвій тиші
Степ незайманий стояв.

В бурю він шумів, як море
І ховався в сизій млі,
Полохливо буйні трави
Припадали до землі.

А зимою умирав він,
Спав під килимом снігів...
Тихо, пусто... Тільки чути
Десь сумне виття вовків.

Та часами прогуркочуть
Диких коней табуни;
Наче вихорі здіймають
Білу куряву вони.

. . . . .

На лісах дрімучих, темних,
На незайманих степах
Спочивала Україна
В золотих, дитячих снах.

НАШІ ПРЕДКИ - СЛОВЯНЕ.

Над озерами, річками,
На полянах лісових,
На стрімких високих горах,
На просторах степових, —

Де лише сіріє стежка,
Або вкрився збіжжам лан,
Скрізь роскидались оселі
Наших прадідів Словян.

Оселялись цілим родом;
Що людина, як одна?!
Кревні люде — рід складали,
Кревні роди — племена.

Наймудріший і найстарший
Цілим родом керував,
Видавав що-дня накази,
Правив, милував, карав.

Кожне племя мало князя,
Князь судив, водив на бій,
Першим був він у відвазі
І у мудрості своїй.

А коли ставав нездатним
До ладу і боротьби,
Віче иншого на князя
Вибірало без журби.

На річках, високих горах,
Серед багон і болот
Городи, міцні твердині
Будував собі народ.

Коли ворог йшов війною,
Метушилось все, як рій,
Замикалися ворота,
Починався лютий бій.

Бились, кидали каміння,
Кріз баркан окріп лили,
Попіл сипали у очи,
Гострі кидали коли...

... Ось і ворога відбито.
Все минуло: гнів і жах...
Кревні плачуть над борцями,
Що звалилися в боях.

І дають їм у могилу
Зброю, вбрання і харчі,
Щоб вони не знали лиха,
На тім світі живучи.

На сумних могилах тужать
І справляють тризну там
І несуть на сизі гори
Жертви праведним богам.

Але все поволі, тихо
Тоне в річці забуття
І на березі зеленім
Квітне радісне життя...

На луці палає ватра,
На луці ідуть танки.
Тут в вінках цвітуть дівчата,
Там співають парубки.

В цю таємну ніч Купала
В лісі папороть цвіте,
Розцвітає, обсипає
Цвіт — проміння золоте,

Промовляє звір до звіря,
Хто підслуха мову їх,
Хто у лісі найде квітку,
Найде скарбів цілий міх,

А пісні все далі лються,
Вже поблідли і зірки,
А ще огнища палають
І мережаться танки.

81462

На кійки стоять, схилившись,
Бородаті віщуни
І розказують, що буде
І з якої сторони.

Роздають недужим зілля,
Щось шепочуть і плюють...
Сих водою напувають,
Тим каміньчики дають.

І здається з лісу вийшов
На вузлісся Лісовик.
Став, заслухавсь, задивився...
Стрепенувсь і знову зник,

І, здається, щойно бігли
Тут русалки польові
І розсипали зі сміхом
Самоцвіти по траві.

Але схід зайнявся сонцем,
Хмари в золоті, в огні.,.
І самотно одцвітають
Зблідлі ватри в долині.

ПОЧАТКИ КИЇВА.

Над Дніпром широким, вільним,
Де луги й степи цвіли,
Наші прадіди Поляне
Оселились і жили.

Хлібороб робив у полі,
Пас пастух корів, овець,
З луком, з стрілами гнучкими
По лісах ходив ловець.

Пишно квітла Україна
Повна всякого добра.
Як в раю, жили Поляне
Понад хвилями Дніпра.

Все своє вони любили,
Шанували і чуже,
Хай, мовляв, Перун і Волос
Всіх від лиха стереже.

А коли сусід лінивий
Заздрів силі богача,
Вміли наші показати
Обосічного меча.

І віки нога ворожа
Не ступала на наш лан.
Всі сусіди шанували
І боялися Полян.

...Де стоїть тепер наш Київ,
Там була сама гора,
Жив там першим Кий з Хоривом,
Щек, та Либедь — їх сестра.

Над самим Дніпром на горах,
Огороджений з боків
Ровом, мурами, валами
Київ виріс і розцвів.

На сторожі коло його,
Наче батько став Дніпро,
Наче батько, ніс він сину
З півдня й півночі добро.

І здавалось, Україна
Буде квітнути віки
І, здавалось, всі народи
Їй зніматимуть шапки.

МОСКАЛІ.

Біля озера Ільмення
Став Великий Новгород
Збудував його славянський,
З Фіном змішаний народ.

Не було ладу у його
Вічно рід ішов на рід,
Вічно племя йшло на племя,
На сусіда йшов сусід.

І держава занепала,
І народ ладу схотів,
І на північ, до Варягів
Він послав своїх послів.

— „Дайте нам якогось князя,
Дайте нам володаря!
Є у нас всього багато,
Але все і гине зря.

Хай він зробить в нас порядок!
Дайте!“ плакали послії..
Усміхнулися Варяги
І їм Рюрика дали.

І могучою рукою
Рюрик землі обєднав,
Дав народу лад і спокій
І до праці всіх позвав.

АСКОЛЬД і ДИР.

Славна в Рюрика дружина,
Всі хоробрі вояки,
А Аскольд і Дир — це справжні
Запорозьські козаки.

Нудно їм сидіти дома
Без походів, без боїв
І вони прохають князя,
Щоб на волю їх пустив.

Князь подумав і дозволив.
Попрощалися вони
І з такими ж вояками
Посідали на човни.

І по Волхову у гору
В невідомий край летять.
Мов орлів широкі крила,
Їхні весла лопотять.

Проплили до краю Волхов,
Далі витягли човни
І в лісах шляхів шукають
До чужої сторони.

Бачуть — річка. Довго нею
Геть на полудень плили,
Аж угледіли на горах
Місто, вежі і вали.

Приплили, на беріг вийшли
І питають у Полян,
Хто живе у цьому місті,
Хто тепер у ньому пан?

— „Тут колись жили, та вмерли
Кий, Хорив та Щек, брати.
А тепер ми під Хозаром, —
Животій та дань плати“.

— „Не журіться!“ — Дир промовив.
— „За мечі!“ — Аскольд гукнув.
Кожний птахом стрепенувся,
Кожний гнівом спалахнув.

Налякалися Хозари
І в степи біжать гуртом.
І дружина здобуває
Пишний Київ над Дніпром.

Стали вільними Поляне,
Вихваляють вояків
А Аскольда разом з Диром
Вибірають на князів.

ОЛЕГ.

Раз до Диря і Аскольда
Прибігають вояки:
— „По Дніпру пливуть на Київ
Чужоземні байдаки!“

Не скінчили ці сказати —
Ще біжить один вояк:
— „На човнах пливе на Київ,
Кажуть, Рюриків свояк!“

Повні війська, повні зброї
Ледве плинуть їх човни.
Чи не скликати нам віча?
Чи не ждати нам війни?“

— „Залишіть! Пливе не ворог“,
Ім князі відповіли
І Олегові на зустріч
З воєводами пішли.

— „Чи з добром, чи з злом приходиш
Ти у наш гостинний двір?“
Так, вітаючи Олега,
Запитав Аскольд і Дир.

І Олег похмуро грізно
На питання відповів:
— „Я прийшов з могутчим військом,
Я вам Ігоря привів.

Не походите з князів ви,
Якже княжити змогли?
Нам лише належить влада
І по неї ми прийшли“.

Так скінчив Олег промову
І на знак його руки
З човна Ігоря виносять
Чужоземні вояки.

А князів Аскольда й Дира
Піднімають на списках
І Олег вступає в Київ
При побідних голосах.

І, коня свого спинивши,
Він говорить: „Вояки!
Хай же матірю нам стане
Славний Київ на віки!“

ПОХОД НА ЦАРГОРОД.

Геть за морем українським,
Понад склом Босфорських вод
Дивні вежі і палати
Розкидає Царгород.

Наче вир кипить, торгує
Крамом, зброєю, вином.
В день він вуликом здається,
А вночі — чудесним сном.

І з усіх країн до його
Ллється хвилями народ.
Наші теж торгові люде
Їздять в славний Царгород.

Та не любить Грек чужинців
І тримає їх в руці.
— „Хоч не їдь! Одурить, скривдить!“
Наші скаржаться купці.

І Олег, на Греків лютий,
Став збиратися в поход:
Хоче він до України
Прилучити Царгород.

І укрили Чорне море
Українські байдаки
Розгорнулися вітрила,
Заспівали вояки.

Простір! Воля! Грають хвилі,
Море диха, як живе,
Мов лютує, що з піснями
Легковажний хтось пливе.

Небезпека? Вітер? Буря?
Гнуться щогли кораблів?
О, хіба згорнути крила
Важко, довго для орлів?!

І гуртом за весла взятись,
Разом взятись і гребти...
Море, море! І в негоду
Любе сміливому ти!

Так три дні плили по морю
Без турботи, без нудьги
Ось і вежі Царгороду,
Ось і грецькі береги.

Але Греки уже знали,
Що летять до них орли
І, щоб в пристань не пустити,
Ланцюги перетягли.

І звелів Олег на берег
Витягати кораблі.

— „Щож, мовляв, як не по морю,
То поїдем по землі“.

І колеса приробивши,
Він вітрила розгустив.
І невидане тут сталось,
Найдивніше диво з див.

„Ой, повій, повій ти, вітре!
Швидче коней повези!“
Зашумів — повіяв вітер.
Покотилися вози.

Вороги перелякались,
До Олега шлють послів.
— „Не руйнуй нас, все дамо ми,
Щоб ти, князю, не схотів!“

— „Ну, гаразд. Покора ваша
Погасила в серці гнів
І, здається, ми братами
Станем з лютих ворогів.

Царю, хай моє купецтво
Вільно ходить в Царгород,
Хай торгує і купує
Вже без кривди і без шкод.

У купців не буде зброї
Я обмежу їх число,
Щоб не більше, як пів сотні
Їх нараз у місто йшло.“

Цар годився на умову
І на хрест запрягав.
Князь на Волоса й Перуна
І на меч присягу склав.

На воротях Царгороду
Князь Олег свій щит прибав.
На воротях Царгороду
Український щит висів!

СМЕРТЬ ОЛЕГА.

Після славного походу
На далекий Царгород
Князь в палатах бенкетує
І частує воєвод.

На столах у вазах грецьких
Дивні овочі цвітуть
Золоті, пахучі вина
Струмнем соняшним течуть.

Навкруги шумлять розмови
Про походи, про бої,
Та про лицарів, що склали
Буйні голови свої,

Як колись човни у морі
Наплили на ланцюги,
Як стояли перед ними
І трусились вороги.

„О, ще нас не кинув Волос,
Ще нас милує Перун“.
Коли зирк — в палати входить
Сивий, згорблений віщун.

— „Князю, знову перемогу
Пророкую я тобі.
Знову ти з хоробрим військом
Переможеш в боротьбі“.

— „Слава князеві й вояцтву!
Хай на вік щастить війна!“
Воєводи закричали
І частують віщуна.

Князь встає і йде до діда.

— „А чи знає мій віщун,
У яким бою стрілою
В мене кине бог Перун?“

— „Не на крилах стріл Перуна
Принесеться смерть твоя,
Ти загинеш, славний князю.
Від коханого коня“.

І замовкли враз розмови,
І спустилися чарки,
І з палат, схилившись, вийшли
Воєводи й вояки.

І сказав Олег уранці:
— „Не сідлайте більш коня!
Хай стоїть і їсть у стайні
До мого страшного дня“.

Знов то тихо, то трівожно
Потекли за днями дні.
П'ятий рік уже минає
То в походах, то в війні.

Знов бенкет в палатах княжих,
Знов старшини й вояки
З запашним вином і медом
Держать підняті чарки.

Князь згадав бенкет колишній
І коханого коня
— „Приведіть його“, сказав він,
„Хоч на його гляну я“.

— „Вже давно дощі змивають,
А обсушують вітри
Його кости в чистім полі
Біля Лисої гори“.

Князь помовчав і всміхнувся:
— „Брешуть, дурять віщуни!
Бач: кістки... Коня подайте:
Подивлюсь хоч де вони!“

І Олег у поле їде.
Вгледів кості, зліз з коня
І ногою став на череп...
Нагло виповзла змія,

Обвилась, впрялася в ногу!..
Скрикнув князь і на коні
Він летить в свої палати,
Щоб погаснути в огні.

На високу Щековицю
Князь зібрався у поход...
Іде, схилившись, за труною
Його військо і народ.

ІГОР.

Вмер Олег. Закняжив Ігор
Це завзятий був вояк :
Налітав він, наче вихор
І не знав жалю в боях.

І державного кордону,
Меж державних він не знав, —
Від стрімких Карпат до Дону
Україну розіслав.

Він пливе на Чорне Море,
Облягає Царгород,
Та зустрів він лихо-горе ;
Не повівсь йому поход.

Не злякався його ворог,
Переміг в бою без втрат :
Він вже вмів робити порох
І стріляти із гармат.

І коли страшні гармати,
Наче леви, заревли.
І коли човни палати
Серед моря почали, —

Божевільний галас знявся
Ще нечуваний в боях
І на дно морське ховався
Найхоробріший вояк.

Тільки рештки врятувались...
І до рідної землі
Сумно — сумно повертались
Українські кораблі.

ПОХІД ІГОРА НА АРАБІВ і ПЕРСІВ.

По пустелі дикій, голій,
По розпалених пісках
Військо Ігоря ступає
В грізній зброї, в шоломах.

З голови до ніг закуте
У залізо, як в луску,
Мов гадюка сіра вється
По червоному піску.

Грізне йде поволі, важко,
Ні розмови, ні пісень,
Тільки чути безупинний
Тихий стогін цілий день.

Часом ржання розітнеться
Чи бика голодний рев.
Навкруги пісок сипучий,
Ні трави, ані дерев.

Палить сонце, палить вітер,
Палить небо і земля.
Аж пече залізна зброя,
Спрага душить, як змія.

Навантажені харчами
Грузнуть коні у піску.
Чорні ворони над ними
Хижо крутяться в танку.

Гинуть люде, гинуть коні,
Вкритий трупами пісок.
Ах, коли б надбігла хмара,
Зашумів би десь потік!

О, коли б повіяв вітер,
Прохолодою обдав!
Дихав, дихав би устами
І руками набірав!

Ах, коли б ліси зелені,
Мох холодний і трава!
Впав би: тіло б остудилось,
Прохолола голова.

Це розгнівався Сварожич,
Одвернувсь Перун од нас
І прийшла страшна посуха
І настав Стрибога час.

Але враз повіяв вітер,
Свіже, вогке щось приніс,
Наче річка недалеко
Або близько темний ліс.

Справді, наче легше грудям,
Ось уже і коні ржуть!
Наче камінь з плеч звалився,
Наче крила в нас ростуть.

Йдуть і бачуть: грає море,
Сріблом котяться річки
І на березі чекають
Осетинські вояки.

ВІЙНА ІГОРЯ З АРА- БАМИ Й ПЕРСАМИ.

Та не довго спочивали
Українські вояки.
Вже у досвіта взялися
Лаштувати байдаки.

То вітрила білі шиють,
То засмолюють човни,
Весла, щогли вибірають,
Чистять зброю, казани.

З Осетинами вже друзі,
Розглядають зброю їх,
Коней, луки вихваляють
І рівняють до своїх.

... Наче впала чорна згряя
На шумливі буруни,
Зачорніли, загойдались
Переповнені човни.

Попливли, пливуть і тануть
Ось і зникли в далені.
Хай же їх боги не кинуть
І допоможуть у війні.

— — — — —

Знов пустелею, степами
Військо спільників іде.
Ось і Кура, а за нею
І ворожа лава жде.

Полетіли перші стріли
І зламались на щитах.
Пишний ворог наступає
На верблюдах, на слонах.

Навантажені верблюди
Йдуть і гнуться від ваги,
На слонах, із веж неначе,
Виглядають вороги!

Тупотять арабські коні,
Квітнуть перські килими.
Вдвоє ворог має війська.
Та хоробріш втроє ми.

І не довго бій тягнувся —
Захиталися вони!
Заревли в страху верблюди,
Повернулися слони.

Ворог битий ласки просить,
Віддає своє майно:
Срібло, злото, зброю, коні,
Килими, харчі, вино.

... По пустелі ллється пісня
Шелестять сухі піски.
На слонах і на верблюдах
Їдуть наші вояки.

СМЕРТЬ ІГОРЯ,

Квітне Київська держава
І могутня, і страшна.
Майже всі вона зєднала
Українські племена.

Не могла лише скорити
Напівдиких Деревлян,
Що жили в лісах дрімучих
Геть на захід від Полян.

Що не вміли зрозуміти
Заповіти золоті,
Що в єднанні тільки сила,
В злуці, в спільності, в гурті,

Що тоді лише Держава
Буде дужа і міцна,
Коли всі в одно зіллються
Українські племена.

Двічі вже розбив їх Ігор
Вдруге платять вже вони
Шкіри чорної куниці —
Дань невдалої війни.

Та скоритися не хочуть,
Відокремилися знов.
І у третє гнівний Ігор
Військо скликав і пішов.

На нараді з князем Малом
Деревляне день і ніч.
Віщуни стоять, ворожать,
Мал насупився, як сич.

Хтось найстарший, наймудріший
Промовляє наразі:
„Здавна радились зо мною
І бояре і князі.

І тепер я дам пораду:
Воно так: як вовк з двора
Витяг дві чи три овечки,
Вже не ждїть тоді добра:

Передушить всю отару
До останньої вівці.
Як ви впораєтесь з вовком,
Що ви зробите, борці?

Віддасьте йому отару,
Ту, що пасли, стерегли?“
— „Убємо кілками звіря!“
Деревляне заревли.

І рішають одностайно
Вбити Ігоря в бою.
І на тім вони скінчили
Раду-бесіду свою.

Наче в бурю Чорне Море,
Віковічний ліс гуде.
Через ліс дрімучий, темний
Військо Ігоря іде.

Без дороги йде поволі,
Здобуває кожний крок.
Тут дерева повалились,
Там болото, там пісок.

Так воно іде до ночі,
З лісом бореться йдучи.
На руках криваві рани,
В піхвах заткнуті мечі.

Але що це?! Деревляне!
Деревляне з трьох боків!!
„Оточили!! Ми в неволі!
Гей, до зброї, до мечів!“

Та було уже запізно:
Деревлянські вояки
Налетіли, як на здобич
Налітають хижаки.

Перебили княже військо,
Порубали, посікли,
Князя Ігоря самого
Обезброїли, взяли.

І, не стримуючи помсти,
Гніву лютого свого,
Враз два дерева згинають
І привязують його.

І, два дерева нагнувши
Випускають нагло з рук, —
І живцем роздертий Ігор
Умірає серед мук.

Так за дужу Україну,
За Соборну Ігор вмер.
За Соборність України
Умірають і тепер.

КНЯГИНЯ ОЛЬГА.

Тихий, теплий літній ранок.
Сонце встало. Вітер спить.
Вийшла дівчина на річку
Сіла в човно і сидить.

Чарівна сама як ранок
Задивилася на світ...
Білий шум на синіх хвилях,
На деревах — білий цвіт.

Любо жити на сім світі,
Щастя любого ждучи...
Ах, коли б лише згадати
Сон, що снівся у ночі.

Дивний сон... якісь палати,
Лицар в зброї на коні...
Ліс такий страшний, таємний...
Поле... Море в далині.

Далі хмари, грім. пожежа,
Плач і стогін з під землі.
Лицар-велитень в кайданах,
Кров на білому чолі.

І замислилась красуня...
Згадка в серце їй вплялась...
Нагло шелест... Обернулась:
Перед нею Ігор — князь.

На йому убрання просте
Без оздоби, без відзнак,
Лук з залізними кінцями,
З боку стріли, сагайдак.

Привітався з нею Ігор
І сказав перевезти...
Загойдався в хвилях човен
І поволі став плисти.

І очей не зводить Ігор:
Що за дівчина — краса.
Заговорить — думка — сонце,
Очі — сині небеса.

Хто вона, чия і звідки
Князь докладно розпитав,
А на другий день по неї
І сватів своїх послав.

І за князя вийшла заміж
Проста дівчина з села
І до смерти вірним другом
Князю Ігорю була.

ПОСЛИ ДЕРЕВЛЯН ДО ОЛЬГИ.

Хоч помстились Деревляне,
Та не заснуть у ночі.
Оглядаючись, лягають,
Бачуть Ігоря, сплючи.

Хочуть з Ольгою миритись,
До княгині шлють послів,
І у Київ прибуває
Нагло де-кілька човнів.

І з промовою до Ольги
Обертаються послы:
— „Ми не битися, княгине,
А миритися прийшли.

Ти за вовка вийшла заміж,
Ну й забили ми його,
А тепер тебе ми заміж
Віддамо вже за свого.

Князь наш, Мал, тебе угледів
І відразу покохав
І оце до тебе, Ольго,
Старостів своїх прислав“.

Ольга низько уклонилась
І промовила послам:
— „Йдіть сьогодні в човен спати,
Завтра-ж честь я вам віддам“.

І повірили, зазнались,
Запишались послы
І по вулицях до човна
Переможцями пішли.

І коли від Ольги вранці
Посланці до їх прийшли,
Ледве глянути схотіли,
Ледве голови звели.

— „Не поїдемо ми кіньми,
Пішки те-ж ми не йдемо, —
Понесіть ви нас у човні!“
— „Щож? гаразд: понесемо“.

Понесли та враз — у яму!
І засипали живцем:
Так — мовляв — і ви мирились
З нашим Ігорем-борцем.

Так помстилася княгиня,
Так помщаються жінки...
Гей, не бійтеся ставати,
Під прапори, вояки!

ПОХОД ОЛЬГИ НА ДЕРЕВЛЯН.

Незабаром гнівна Ольга
Знову зводить рахунки...
Але боряться завзято
Деревлянські вояки.

Баче Ольга, що до бою
В неї сила замала,
Стала думати, гадати
І на хитрощі пішла.

І говорить Деревлянам:
— „Та чого це ми бємось?
Щось не вміли поділити,
Завинив з нас, може, хтось?

Я прийшла до чоловіка
На могилу жалібну:
Дай, мовляв, солодким медом
Свого князя помяну.

З вами, любі Деревляне,
Боротьби я не веду; —
Помяну я чоловіка,
Справлю тризну і піду.

Помяніть і ви... Забудьте
Те, що вже давно пройшло:
Є для вас і мед пахучий
І густе, як кров, вино“.

Вірять Ользі Деревляне,
На могилу князя йдуть,
Разом князя поминають,
Разом мед і вина пють.

Попились, лягли спочити,
А княгиня знак дала
І над Ігоря труною
Рахунки свої звела.

І в поход рушає далі,
Все мечем рубає в пень,
Ціле літо облягає
Непокірний Коростень.

І хитрує знову Ольга
І говорить ворогам:
— „Як не хочете коритись,
В стократ гірше буде вам.

Таж, погляньте, всі скорились,
Всі вже платять дань мені
І спокійно орють ниви...
Непокірні ви одні.

Але так я мало хочу,
Неподолані борці:
По три голуби від хати,
Та по три ще горобці“.

І зраділи Деревляне
Всі розбіглись і в мішки
По лісах, лугах, по стріхах
Ловлять весело пташки.

Ольга ж вугілля горяче
Кожній пташці до хвоста
Привязала і пустила...
Загорілися міста...

Коростень в огні палає,
Галас, крик, переполох...
Все тікає. Військо Ольги
Перебило багатьох.

Та як виконала Ольга
Помсти лютий заповіт,
Стала думати про Бога,
Про таємний божий світ.

Про велику, вічну правду,
Про прощення, про любов,
Стала думати про Того,
Хто пролив за людство кров.

І не помста дика, люта,
Не кривавих дум рої,
А безмежне милосердя
Душу сповнило її.

І без Його мудра Ольга
Більше жити не змогла
І у грецькім Царгороді
Християнство прийняла.

СВЯТОСЛАВ.

Ніч майова, українська
Світло місячне тремтить...
Все заснуло. Тільки Ольга
Над колискою не спить.

Над дитиною схилилась,
Сон рожевий зовучи:
— „Спи мій сину, спи маленький,
Треба спати у ночі.

Сплять давно уже Хозари,
Печеніги сплять в степах.
Всі заснули... Спи, мій сину,
В золотих дитячих снах.

Та яким же неслухняним
Народизся мій синок!
Ні сповивачів не любить,
Ні шовкових пелюшок.

Знову рученьки згинає —
Наче стримує коня...
Спи, моє мале зернятко,
Спи, пташинонько моя!

Знов схопився! Щось приснилось?!
Оченята аж горять!
Правда — щось страшне приснилось?!
Спи: давно всі діти сплять.

Соне, Соне срібнокрилий,
Не жахай страхами ти,
А на віченьки дитячі
Тихим янголом злети,

Поведи його за руку
На завітчані степи...
Знов прокинувся!.. Святославе!
Заспокійся, тихо спи“...

Лється місячне проміння,
Над землею ніч летить.
Все заснуло, тільки Ольга
Над колискою не спить.

ДИТИНСТВО СВЯТОСЛАВА.

Тихо лине рік за роком,
Підростає Святослав,
Вже він має лук і стріли,
Вже й меча собі придбав.

З лопухами він воює,
Тяжко нищить будяки,
Горобці його бояться
І жахаються шпаки.

У своєму товаристві
Він давно за ватажка,
Хай хтонебудь не поцілить
В саму шию будяка,—

Одбере меча і лука
І не візьме на війну:
Хай, мовляв, ще дома вчиться
Боронити сторону.

Прибіжить на стайню часом,
На коня і в степ летить,
Не натішиться вояцтво; —
Серце матері тремтить.

ЮНАЦТВО СВЯТОСЛАВА.

Непомітно линуть роки
Серед ігрищ і забав,
Непомітно в товаристві
Виростав і Святослав.

Ось і парубком стає він,
Кремезний, міцний, як дуб,
Сині очі, чорні брови,
Над чолом козацький чуб.

Скрізь і завжди він з вояцтвом,
Разом всі їдять і пють.
Сплять — вкриваються вітрами,
Сідла в голови кладуть.

Не беруть в поход з собою
Ні майна, ні казанів:
Є цього добра багато
І в сусідів — ворогів.

А в боях, кривавих січах
Всюди перший Святослав,
Першим він ставав до бою
І останнім бій кінчав.

Був він чесний, справжній лицар
І коли на бій ішов,
Посилав гонців, щоб ворог
До змагання був готов.

Посилав гонців сказати —
Скільки в його війська єсть,
І що буде до останку
Боронити волю й честь.

І здобув він скрізь пошану
І в чужих і у своїх...
І боялись Святослава
Грек, Хозарин й Печеніг.

ПОХІД НА ХОЗАР.

Над Каспійським буйним морем,
Понад Волгою в степах
Здавна жив народ хозарський
В побудованих містах.

Торгував усяким крамом,
Вів з сусідами війну
І давно вже задивлявся
Він на нашу сторону.

„За Хозарами не встигнеш!
Бо пройдисвіти оці
Все забрали в свої руки“,
Наші гнівались купці.

Довго, довго приглядався
До торгівлі Святослав
І в метких купцях-Хозарах
Ворогів своїх пізнав.

І сказав: — „Іду на вас я,
Приготуйтеся до боїв!“
Сам же військо він збірає
І веде на ворогів.

Розбиває їх твердиню —
Білу Вежу на Дону,
І мечем руйнує Ітіль,
Іх столицю головну.

Розганяє їх по світу
Наче вітер зграї хмар,
І з того часу держави
Не було вже у Хозар.

І з того часу наш ворог
Приймаком в чужинця жив...
Так колись ми рахувались
З тим, хто кривду нам робив.

ВІЙНА З БОЛГАРАМИ.

Повертається з походу
В рідний Київ Святослав —
Скільки здобичі привіз він
І невольників забрав!

Кроком всі його стрівають,
Квіти кидають йому:
„Слава, слава Святославу,
Слава лицарству всьому!“

Та не довго забавлявся
Після бою Святослав.
Рано вдосвіта вставав він
І о півночі лягав.

І коли у своїй державі
Він тривалий лад завів,
Він до матері звернувся:
— „Мати, син твій відпочив.

Хоче син твій Україні
Щастя й долю принести,
Не розгнівайся на його
І в новий похід пусти.

Мед несе Дунай широкий,
Дно Дунаю золоте,
А на березі, як квітка,
Переяславець цвіте.

Греки злото шлють до його,
Угри — коней табуни,
Чехи й Ляхи сріблом, крамом
Навантажують човни.

Там я, Мати, ставши паном
Не боятимусь біди...“
І замислилась княгиня
І сказала: „Щож — іди!..

І зібравши десять тисяч
Найміцніших вояків,
Святослав Дніпром на південь
На Болгарію поплив.

Далі військо вів степами
Серед спеки, серед злив.
Буг зустрів, Дністер широкий
І обидва переплив.

Довго, довго йшов степами,
Ось уже й Дунай блищить,
І, як писанка, на горах
Переяславець стоїть.

Бачуть: замкнуті ворота,
Тихо, пусто навкруги,
Наче з міста повтікали,
Чи сховались вороги,

Ждали наступу Болгари,
Ждали наступу дарма.
„Святослав не наступає:
Мабуть в його сил нема!“

І пішли йому на зустріч.
Стали битись вояки,
Вже, здавалось, Святослава
Захиталися полки,

Вже не так мечі рубають,
Вяне пісня бойова...
І із уст у Святослава
Виринаються слова:

— „Вояки! Імя свого ми
На наругу не дамо,
Як судилося нам вмерти,
То як лицарі вмиremo!“

Загрімiли знову сурми,
Полилася знову кров...
Святослав, як лев, боровся
І нарешті поборов.

Святослав, як лев боровся
І тому він поборов,
З переможними піснями
В Переяславець ввійшов.

Хто готов за край, за волю
Скласти голову свою,
Той бував і є і буде
Переможцем у бою.

ВІЙНА З ГРЕКАМИ.

Поховавши свою матір,
Знов в поході Святослав:
Він іде уже на Греків,
Він уже й гонців послав.

„Я зову на бій вас, Греки,
Я на Грецію іду,
На лукавство й хитрість вашу
Я полки свої веду“.

І сказали хитрі Греки:
„Святославе, не іди,
На якусь країну іншу
Ти вояцтво поведи.

А у нас земля багата,
Ми заплатимо тобі...
На що будем ми сваритись —
І вмірати в боротьбі?!

Скільки в тебе війська, князю,
Ти скажи нам це одно;
І вояк твій кожний має
Зброю, золото й вино.

І довідавшись про кількість
Святославових полків,
Греки в десятеро більше
Виставляють вояків.

І коли на бій зішлися,
Князя жах на мент пройняв:
— „Одурили хитрі Греки“!
Гнівню крикнув Святослав.

Вояки! Як мури стійте,
Не гасить у серці гнів,
Не вкривайтеся ганьбою
Безсоромних боюнів!

Умремо — ганьби не буде,
Втечемо — на вік ганьба!
Ще нікому не відомо
Чим скінчиться боротьба!

Хай же сурмлять наші сурми,
Лється пісня бойова,
Хай поляже серед бою,
Перша княжа голова...!„

— „Де твоя поляже, князю,
Від ворожої руки,
Там і наші хай поляжуть“! —
Закричали вояки.

І заграли срібні сурми,
І забрязкали мечі,
І земля укрилась трупом,
Кров розілляну пючі.

Як тікав Хозарин битий
І Болгарин й Печеніг,
Так тікали й Греки з бою...
Святослав їх переміг.

О, колиб бажання тільки,
Віра, сміливість, любов!
Так як лицарі колишні,
Билиб ворога ми знов.

ПЕЧЕНІЖСЬКА ОБЛОГА КИЇВА.

Раз дізнались Печеніги,
Що для бою час настав,
Що в Болгарії далекій
Забарився Святослав.

Наче хмари, бідний Київ
Печеніги облягли
Загреміли всюди сурми,
Таборами загули.

А у місті плач і стогін:
Ані вийти, ні ввійти,
Став людей косити голод,
Став в могили їх нести.

А в той час гуляє Претич
З дужим військом за Дніпром...
Та не станеш буйним вітром
І не зробишся орлом.

Полетілиб і сказати:
„Ви на волі, соколи,
А наш Київ сірим муром
Печеніги облягли.“

Стали думати Кияне,
Де їм лицаря знайти,
Щоб із міста на той беріг
Сміло зважився пройти.

— „Я піду!“ — хлопя говорить.
— „Тиж мале ще, молоде...“
— „Я піду“ — хлопя говорить
І з вуздечкою іде.

Вийшов з міста, в яр спустився,
Полям швидко перебіг,
Став, постояв, вийшов з гаю,
Йде неначе Печеніг.

Ось і табор. Глянув — війська,
Як тієї сарани!
Коні ржуть, реве худоба,
На триногах казани.

А на сонці сяє зброя,
Сяють, блискають списи...
Як пробитися крізь хмару,
Як пройти через ліси?!

„Де ти, Претич — воєводи,
Де ти князю Святослав?!“
Так собі подумав хлопець
І у когось запитав:

— „Чи не бачили ви, дядьку,
Тут буланого коня?
Я пустив його на пашу,
Тай заснув на хвилюку я“...

— „Ні, не бачив... ач роззява!
Так колись ти і в бою
Задрімаєш і за хвилюку...
Стратиш голову свою.“

— „Треба йти, питати інших...
Деж він лишенько моє?!
Гей, ти коню мій буланий,
Гей, озвися: де ти є?!“

В далені Дніпро синіє...
Хлопчик плаче, як ягня:
— „Чи не бачили ви, дядьку,
Тут буланого коня?“

Ось уже і любий беріг,
Хвилі весело шумлять...
Він оглянувся — далеко
Вороги його стоять.

І схопився він, на груди,
На собі одежу рве,
Через мить уже по хвилях
На той беріг він пливе.

І нарешті бачуть хлопця
Печеніжські вояки,
І за ним біжать, женуться,
Як за сарною вовки.

Туго луки натягають,
Стріли кидають вперед,
То пірне хлопя у воду,
То забється в очерет.

Стріли падають у воду
Наче чорні блискавки...
Попливти б, — але бояться
Печеніжські вояки.

А мале хлопя давно вже
Степом котиться — летить...
Сяють вогниками очі,
Серце пташкою тремтить.

Ось уже і рідний табор,
Ось і Претич, вояки...
Ах, здається, по степу він
Розгубив свої думки.

Прибігає, важко диха,
Ледве встоїть на ногах...
Закричав — і гнів палає
В вогняних його словах.

— „Воєводо і вояцтво!
Ви гуляєте, орли,
А наш Київ, наче хмари,
Печеніги облягли.

Ви гуляєте, а люде
Швидко з голоду помруть,
Швидко з голоду наш Київ
Печенігам віддадуть“

Пильно слухає вояцтво
Що розказує хлопя...
Меч стискає воєвода
І сідає на коня.

— „Вояки! вперед! на поміч!
Вірний Претич закричав,
Хай живе наш славний Київ,
Хай живе наш Святослав,

Обернувся в вулик табор...
Крики, ржання, метушня...
Кожний бравсь за спис, за зброю
І за огиря-коня.

І злякались Печенічи...
Крик пішов і залунав,
Що вертається з походу
Переможець Святослав.

Безліч літ уже минуло,
Вже давно в землі хлопя,
І давно вже в серці нашім
Вмерло лицаря імя.

СМЕРТЬ СВЯТОСЛАВА.

Святослав, розбивши Греків,
Повертається з війни,
Тихо плинуть по Дунаю
Навантажені човни.

Легко лється вільна пісня
Молодецька, бойова...
Святослав і сам безпечно
Разом з лицарством співа.

Тільки Свенельд не співає
І сидить, як ніч, сумний,
Не голубить його пісня
І не тішить день ясний.

Святославові говорить :
— „Святославе, князю мій,
Повертайся ти на конях
По дорозі степовій.

Греки певно, Печенігам
Уже вістку подали,
Що Дніпром, через пороги,
Повертаються орли.

Що ти мало маєш війська,
Що човни твої з добром,
Славний князю Святославе
Не вертайся ти Дніпром“.

Похитавши головою,
Усміхнувся Святослав:
— „Любий Свенельд — воєводо,
Я з дороги не звертав!

Щож — поміряємось з ними,
Воєводо вірний мій,
Нам не вперше їх стрівати
На дорозі боєвій“.

І старого воєводи
Не послухав Святослав
І пісні ще веселіше
Перед лицарством співав,

Лється пісня без упину,
На човнах пливе добро,
Переплили Чорне Море,
Вже синіє і Дніпро.

Швидче в грудях бється серце,
Швидче весла хвилі бють...
Рідна Мати-Україно,
Що сини твої везуть!

Ось біліють білим шумом
І пороги Дніпрові,
Мов цвітуть сади зелені,
Або трави степові,

Нагло стріли полетіли
Наче чорні блискавки...
— „Печеніги, печеніги!!“
Закричали вояки...

— „Приставай, виходь на беріг,
Міцно меч в руці тримай,
Не бери в полон лукавих
Всіх на місці їх рубай!“

І почався бій кривавий,
Бються лицарі-борці...
А попереду вояцтва
Святослав з мечем в руці.

І з мечем в руці поляг він
Смертю цицаря в бою,
За народ, за Україну
Склав він голову свою,

Поруч з ним лягло немало
І відважних вояків...
Тільки де-хто в рідний Київ
Повернутися зумів,

Так колись козаче серце
Не боялося біди..
Так колись за нас вмітали
Наші прадіди й діди.

ВОЛОДИМИР ВЕЛИКИЙ.

Не жили в братерській згоді
Святославові сини.
Все змагалися за владу,
Все сварилися вони.

Ярополк убив Олега
Володимир смерти ждав,
Та покликав він Варягів,
Врятувавсь і князем став.

Де тепер розташувались
Холмщина, Галичина,
Там віддавна проживали
Українські племена.

Неспокійно їм жилося,
Дні проходили в боях,
Набігали на їх Чехи,
Нападав на їх і Лях.

Та найгіршими катами
Були орди — дикуни,
Як вони людей гнітили,
Як знущалися вони.

І поклявся Володимир,
Що він може їм помстити,
Що Дулібів і Хорватів
Від недолі захистить.

Що прилучить до Держави
Холмщину, Галичину,
Що збудує Україну
Вільну, дужу і міцну.

І воює Володимир
І щастить йому війна
І злились в одну родину
Українські племена.

КОЖУМЯКА.

Вбивши князя Святослава,
Печеніги раз-у-раз
Йдуть ордою на Вкраїну.
Раз-у-раз грабують нас.

І тепер їх шатра сірі
Вкрили луг над Трубежем,
Печеніги знов з'явилися
І погрожують мечем.

Наші ждуть. Але боїться
Печеніжський хан іти,
Йому хочеться без бою
Перемоги досягти.

Є один вояк у його
Втрощ дужчий за вола...
„Хай він бється“— хан хитрує
І до князя шле посла.

„Чи не викличем ми, князю,
Гніву праведних богів,
Коли річку почервоним
Кровю наших вояків?!

Краще ми розвяжем сварку
Славним серцем двох борців:
Коли твій борець подужа,
Я скорюся без боїв.

Князь погодивсь і звелів він
Вдвоє дужчого знайти...
Та на герць ніхто в державі
Не зважається піти.

Засмутився Володимир...
Аж прийшов якийсь дідусь:
„Син побореться мій князю
І поборе, побожусь.

З ним колись ми посварились,
Памятаю, як тепер,
Мняв він шкіру, так повіриш
З пересердя всю подер“.

Привели до князя хлопця:
Соромливий, мовчазний,
Невисокого і зросту,
Хоч доволі кремезний.

— „Може хочеш, князю, знати
Чи міцна моя рука,
Роздражнить на пробу жаром
Найсильнішого бика“.

Роздражнили. Бик на хлопця,
Але той схопив за бік
І кавалок мяса вирвав...
Бик упав і кровю стік.

— „Добре!“ — князь сказав до хлопця,
А військам своїм звелів,
Щоб озброїлись і ждали
Що хвилини ворогів.

Третий довгий день минає
І ідуть борці на бій,
Князь і хан собі гадають:
— „Хто поборе— твій, чи мій?!“

Печеніг угледів хлопця
І сміється: „От дурне,
Подолати, побороти
Воно думає мене!!“.

Не злякався Кожумяка
І боротися почав.
Повертав борця і важив,
Потім наче кожу мняв.

І нарешті наче бочку
Обхопив і кинув в мить.
На землі без руху мертвий
Печеніг - борець лежить.

І на тім славетнім місці,
Де страшний борець упав,
На тім місці Володимир
Переяслав збудував.

БІЛГОРОДСЬКИЙ КІСІЛЬ.

Войовничі Печеніги
Знов збираються в поход,
Знов ідуть і облягають
Український Білгород.

Налякалися міщани :
— „Ну настав нам, видко, край :
Хліб останній доїдаєм —
Хоч лягай та умірай“.

Зажурились і підмоги
Вже не ждали ні відкіль,
Вже збиралися скоритись,
Аж іде старий Кісіль.

— „Помагай Дажбог ! Не плачте !
Дам пораду, добру я...
Я Кісіль ! і вам я раджу
Наварити кісіля.

Весь овес, усю пшеницю
Поваріть у родинях,
Скрізь розлийте по криницях,
Скрізь розставте в казанах.

Так, як радив і зробили.
Закипіли казани,
Скрізь по вулицях парують
Повні бочки і чани.

А у ранці Печенігів
Подивитися зовуть:
Як у нас всього багато,
Як у нас їдять і пють.

Здивувались Печеніги:
„Ну, й країна чарівна:
З кісілем у них криниці.
Бочки меду і вина!“

— „Досить! годі облягати!—
Печеніги заревли.
— „Міста голодом не візьмеш!“
Так рішили і пішли.

Кісілю й тепер не мало
Та настав вже інший час:
Вороги нас із-за його
Облягають раз-у-раз.

ХРЕЩЕННЯ ВОЛОДИ- МИРА ВЕЛИКОГО.

Біля княжої палати
Зеленіє пишний сад.
Попід липами густими
Стали ідоли уряд.

Ідол Волоса, Перуна,
Ось Сварожич, там Стрибог,
А за ними найщедріший,
Найласкавіший Дажбог.

Перед кожним тиха жертва
Тліє в полум'ї блідім
І іде, летить у гору,
Як молитва, сизий дим.

Задивився Володимир,
Потонув в своїх думках
І шукають його очі
Правди в синіх небесах.

Хто Христос? Чого навчав він?
І хотів добра, чи зла,
І чому христову віру
Мудра Ольга прийняла?

І скликає Володимир
На нараду мудреців...
І послав він їх пізнати
Кожну віру і богів.

І до кожної країни
Ідуть княжі посланці...
Роздивились, все пізнали
І вернулись мудреці.

І сказали: „Ми пізнали
Віру кожної землі,
Та найліпша — віра грецька,
Не забути — нам її“.

І послам своїм щасливий
Володимир відповів:
„Я давно уже, бояри,
Охреститися хотів.“

Я візьму за жінку Анну,
Доньку грецького царя, —
Як волхвів, до Царгороду
Все вела мене зоря“.

А як Греки не схотіли
І відмовили йому,
Став він військом облягати
Грецький Корсунь у Криму.

Не злякались Корсуняни,
Зачинились і сидять.
Досить в них води і хліба,
Ждуть в ночі, а в ранці сплять.

Та гадає Володимир:
„Я їх викличу на бій,
Хай три роки тут простою,
Але Корсунь буде мій!“

Час ішов. Сміялись Греки,
Бо пожива в них була,
Аж летить колись до князя
З міста пущена стріла.

Українець Анастазій
Написав на тій стрілі:
„В місто йде вода по трубах,
Знищ негайно їх в землі.“

Без води скорились люде.
Володимир переміг
І з листами посилає
В Царгород послів своїх:

„Царю! Зважся ти за мене
Заміж видати сестру,
Коли ні, — як взяв я Корсунь,
Царгород твій заберу.“

І у Корсунь переможно
Повернулися послы
І усюди по дзвіницях
В місті дзвони загули.

Охрестився Володимир
І з княгинею назад
Повертається у Київ
До покинутих палат.

ХРЕЩЕННЯ УКРАЇНИ.

Що це в Києві за гомін,
Звідки крики, галас, сміх,
І куди оце кияне
Тягнуть ідолів своїх?

Ось Стрибога порубали,
Там Дажбог стоїть без ніг,
Там в огні горить Сварожич,
Волос теж на спину ліг.

А Перуна на наругу
Привязали до коня
І по вулицях волочуть
І катують серед дня.

Бють Перуна батогами!..
Деж його небесний гнів,
Чом він стріл своїх не пустить,
Чом не кине він громів?!

А Стрибог!? Чому на бурі
Він сюди не прилетить?!
Чи гуляє він з вітрами,
Чи у полі тихо спить?

Ось упав Дажбог великий...
О, віддячить він катам!
Він не гляне більш на землю,
Він не вродить хліба нам!

З боку десь віщун віщує:
„З неба сурми загудуть,
Полетять небесні стріли
І на голови впадуть.

Вороги обляжуть місто,
Стане чорно від гадюк,
Павуки з землі полізуть,
Не піднімуть люде рук...”

Так старший віщун віщує,
Але молодь ще міцніш
Полосує батогами
І сміється веселіш.

І в Дніпро Перуна-бога
З сміхом кидає вона:
„Загреми ще, діду, з річки,
От здивує новина!”

І поплив по річці ідол,
Як пливе забитий пес,
Вчора ще великий, гнівний,
Найстрашніший бог небес.

Йдуть по вулиці з Погойни,
Лються тисячі киян,
Бється радісно в їх грудях
Серце перших христіян.

„КРАСНЕ СОНЦЕ“.

Тихомирно Володимир
Свого віку доживав,
Піклувавсь своїм народом,
Вдів, убогих годував.

Всі вдоволені, щасливі.
А багатство і добро
Все несе й несе у Київ
На човнах своїх Дніпро.

Що неділі виїзджає
Валка з княжого двора
З хлібом, салом, мясом, медом,
Повна всякого добра.

— „Хто убогий, хто каліка,
Хто сьогодні ще не їв,
йдіть, нещасні, поспішайте,
Приступайте до возів!“

І ішли каліки, вбогі,
На руках дітей несли
І, з возів, що треба, брали
Їли хліб і мед пили.

Тихомирно дні останні
Володимир доживав,
Будував церкви і школи
І за ладом доглядав.

Жив з сусідами у згоді.
І плили спокійно дні,
Нападали на Вкраїну.
Тільки Половці одні.

І народ за серце й розум
Свого князя шанував:
„Красним сонцем“ України
Володимира прозивав.

І Великий Володимир
Ще і досі не умер:
За його думки великі
Люде боряться й тепер.

Ще і досі на Вкраїні
Кровю скроплені поля
Ще і досі українська
Розшматована земля.

ЯРОСЛАВ МУДРИЙ.

Після ката Святополка,
Що замучив трьох братів,
Брат четвертий на престолі
Ярослав розумний сів.

Святополком окаянним
Все зруйноване було.
Бідувало бідне місто,
Бідувало і село.

І усю свою увагу
Ярослав звернув на лад.
І небавом Україна
Зацвіла, як пишний сад.

І небавом знову люде
Багатіти почали,
І Дніпром човни чужинців
Знову в Київ поплили.

Греки, Німці, Італійці,
Чехи, Угри — всі ішли,
Купували, продавали
І у Києві жили.

Так живий, шумливий Київ
Царгородом другим став.
Як про друга, як про сина
Дбав про його Ярослав.

Оточив його валами
ровом, мурами обвів.
Укріпив його, оздобив
і розкішний двір завів.

До палат ішли невпинно
Чужоземні посланці,
Князь сидів на пишнім троні
З грізним берлом у руці.

І, допущені до князя,
Низько кланялись посли
І до ніг дари складали,
Що з чужини принесли.

В час банкету на бандурах,
Гуслях, різних сопілках
Грали весело музики;
Вина пінилися в чарках.

Співаки пісні співали,
Скоморохи, штукарі,
Розважаючи чужинців,
Метушились у дворі.

Після ситого обіду
Всі виходили з палат
Подивитись на верблюдів,
На муштрованих звірят.

І в Європі честю мали
Королі, князі, царі,
Поріднитись з Ярославом
Побувати у дворі.

Але мудрість Ярослава
Вся була в його ділах,
У державнім будівництві,
Владі, устрою, в судах.

Щоб не нищити народу
І народнього майна,
Не хотів він воювати,
Не тягла його війна.

Він прогнав лише Поляків
І, щоб ворог тихшим став,
Він твердиню понад Сяном
Ярослав свій збудував.

Та ходив на Печенігів
І Черкесів під Кавказ,
Що на нашу Україну
Нападали раз-у-раз.

Та з Редедю касожським
 Ярославів брат Мстислав
 Бивсь хоробро в поєдинку
 І Редедю подолав.

Наш співець Боян великий,
 Найславніший із співців
 Сплів йому вінок безсмертний,
 Із пісень безсмертних слів. —

— — — — —

Пролетіли дні короткі...
 Перед смертю Ярослав
 Всіх своїх синів покликав
 І з любовю проказав :

— „Вас я, діти, покидаю,
 йду я в ліпшу сторону,
 Але, діти, пам'ятайте
 Мою заповідь одну :

Не сваріться, жийте в згоді :
 Тільки мир збере усе,
 А незгода, наче вітер,
 Все по полю рознесе.

Як не будете всі разом
 Йти до спільної мети,
 Ви, державу зруйнувавши,
 Подастесь у світи.

Ви розгубите ту землю,
Що придбали вам батьки
І тинятиметесь всюди,
Як вигнанці й жебраки“.

Та недовго памятали
Діти мудрий заповіт
А нащадки Ярослава
Осміяли на весь світ...

ІЗЯСЛАВ І ПОДІЛ УКРАЇНИ.

Золоте, прекрасне серце
Мав у грудях Ізяслав —
Все він думав, все молився,
Все він вірив і прощав.

І дитячою рукою
Він держати не зумів
Ні державного спокою,
Ні державних ворогів.

І народ його не слухав
І народ собі волів
Князя скутого з заліза,
Князя діла, а не слів!

І коли на Київ знову
Дикі Половці прийшли,
До палат прибігли люде
І, як звірі, заревли:

— „Ворог палить наші села
І руйнує цілий край!
Кназю! Чом ми не у полі!?
Князю! Коней, зброї дай!

Але князь боявся дати,
Зброї й коней воякам,
Кинув край свій на поталу
І утік із краю сам.

На недовгий час за княжив
Вічем обраний Всеслав.
Князь розумний, справедливий
Добре правив і тримав.

Але знову із вигнання
Ізяслав назад прийшов.
Сів на княжому престолі
І утік, злякавшись, знов,

Святополк за княжив потім,
А по ньому Всеволод
І князі в бої криваві
Вічно кидали народ.

Брат на брата йшов війною.
Люде гинули в війні,
Марно села руйнувались
І палали у огні.

І з великої держави
Стали князівства малі.
Так князі розбили силу
Української землі.

ВОЛОДИМИР МОНОМАХ.

Аж стає нарешті князем
Володимир Мономах,
Простий, сміливий, ласкавий
І бувалий у боях.

Змалку ще до праці звик він,
До походів, до негод,
Знав він голод, знав він лихо,
Знав державу і народ.

Турбувався за убогих,
Заступався за селян
І карав того, хто навіть
Тільки пройде через лан.

Закликав усіх до себе,
Хто стрівався на шляху
„Гості ширять добру славу,
Але ширять і лиху“.

Рано вдосвіта устав він,
Все оглянув, обійшов,
Допоміг в саду копати,
Трошка дрова поколов.

Суд відправив — не поснідав, —
На нараду зве старшин :
Йде до його і боярин
І убогий селянин.

А коли в краю все тихо
І лихе ніщо не жде,
Мономах за лук, за стріли
І у ліс на лови йде.

І не раз його на ловах
Лютій тур на роги брав,
Лось могучий бив ногами
І ведмідь у лапах мав.

Князь стократь себе калічив
І стократь з коня злетів.
Був і рись на спині в його
І кабан над ним хропів.

І вояк він був завзятий :
Сам він військо вів на бій,
Завжди спав з мечем при боці
І в одежі бойовій.

ПОЛОВЦІ І ОТРОК.

Край наш Половці руйнують,
Нападають на селян.
Топче ниви, палить села
Половецький дикий хан.

Кажуть, кров людську, горячу
Любить пити, хан Баняк,
Кажуть тіла він немає,
А один лише кістяк.

Загорівся Володимир
І в бою без перепон
Розбиває військо хана
Й сто князів бере в полон.

Незбаром в ханстві Отрок
Половецьким ханом став.
Князь і Отрока подужав
І в полон його забрав.

І на нашій Україні
Отрок довгий час пробув.
Полюбив наш край і звичай,
А про рідний і забув.

Після смерти Мономаха
Шлють до його посланця,
Найславнішого у ханстві
Половецького співця.

І, шлючи його в дорогу,
Каже бранця рідний брат:
— „Намовляй мого ти брата
Повернутися назад.

Коли слів він не послуха,
Проспівай йому сумну
Нашу пісню половецьку
Про кохану сторону.

Як і пісні не відчує
Любий брат мій Отрок-хан,
Дай понюхати це зілля
Степу рідного—євшан!“

І співець прийшов і мовить:
— „Хане, брат твій наказав,
Щоб тобі я рідну землю,
Степ зелений пригадав,

Щоб згадав тобі я славні
Січі в рідній стороні
І в пустелі неоглядній
Лет на дикому коні.“

Відповів спокійно Отрок :
— „Мило в рідній стороні,
Але й тут, на Україні
Любо й весело мені.

Є і тут шалені коні,
І простори степові,
І хоробре, дуже військо,
І пригоди бойові !..“

І співець співає пісню
Вільну, дику степову,
Стародавню половецьку,
Вічно свіжу і нову.

Та стояв, як камінь, Отрок
І дивився, як в вікні
Український вечір гасне
І вмірає в далені.

І співець, мов серце вирвав,
Вирвав—вихопив євшан !
Піднялися груди хана,
Затремтів, рванувся хан.

І співцеві Отрок крикнув :
— „О, мене ти напоїв,
Як цілющою водою,
Духом кинутих степів !

Защеміло серце в грудях
Рветься в рідну сторону
Де на волі, серед степу
Я неволю прокляну.“

— — — — —

Скільки отроків вернулось
В дні останні і до нас:
Ще святий огонь любови
В їхнім серці не погас.

ІГОР СВЯТОСЛАВИЧ. ПОЛОВЕЦЬКА НЕВОЛЯ

Під палким, південним сонцем
На чужий, далекий Дон
Сумно сумно, як на страту
Йдуть невольники в полон.

На руках у їх кайдани,
Кров і рани на ногах,
В чорній куряві облича,
Очи змучені в сльозах.

— „Понесіть, вітри крилаті,
Наші стогони й жалі,
Принесіть нам з України
Крихту рідної землі!

Полетіть, скажіть, що більше
Вже не вгледим ми її!
Принесіть же нам хоч порох
Із коханої землі!“

Йдуть невольники під сонцем.
Грізна варта навкруги.
Дзвінко лускають в повітрі
І співають батоги.

Двісті літ беруть в неволю,
Обертають у калік!
О, полоне половецький,
Будь ти проклятий на вік!

ПОХОД ІГОРЯ СВЯТОСЛАВА І БІЙ З ПОЛОВЦЯМИ.

Славний Ігор Святославич
Покидає Новгород
І з своїм хоробрим військом
Вирушає у поход.

Йде вояк, закутий в зброю,
Щит червлений на руці,
Над списками, шоломами
Мають, вються прапорці.

Військо йде, у лад ступає,
Коли сонце враз зайшло,
Наче враз на землю впало
Ночі чорної крило.

„Це недобрий знак для війська,
Не повернетесь з війни.
Чорні думи вас обсядуть“...
Віщували віщуни.

Але Ігор Святославич
Твердо крикнув воякам:
— „Вояки! Брати і Друзі!
Чи ж назад вертатись нам?!

Так мерщій на борзі коні
І летім, де Дон шумить,
Де об землю половецьку
Я волю спис зломить!"

Крикнув Ігор Святославич
І на конях вояки
Вже летять широким степом
Тільки куряться шляхи.

Брат його буй-тур в Путивлі
Теж збирається в поход
І стріваються два війська
І говорить Всеволод :

„Брате Ігорю єдиний,
Ти єдиний світ мені:
Святославичі оба ми
Вдвох і ляжем на війні.

А моє хоробре військо,
Мої славні вояки
По степу летять вітрами,
В полі скачуть, як вовки,

Всі дороги їм відкриті
Через гори і ліси,
Гостро вигосgrenі стріли
І шаблюки і списи.

Тобі, Ігорю, мій брате,
Моє військо бє чолом
І воно в боях здобуде
Слави - чести нам обом“.

Він сказав, заграли сурми
Захитались прапори
І летить степами військо,
Обганяючи вітри.

Розбігаються, тікають
Перелякані вовки,
Клекотять орли над військом,
Вються хмарами круки.

На озерах, на болотах
Крила птахів лопотять:
Сірі гуси ізнялися,
Білі лебеді ячать.

Все віщує щось недобре
Щось голосить у ночі,
Хтось в степу кричить: „рятуйте!“
Десь вигукують сичі.

Дух пустині степової,
Дух степів великий Див,
Ворогів ховав пільмою
Криком вдосвіта будив.

І почув, нарешті, ворог
Шум непевний, топіт, гук
І у ріг заграє трівожно
І схопивсь за меч і лук.

І порубаний, побитий
Переможений в бою,
Віддає він цілий табор
І лишає честь свою.

З жахом Половці тікають
В різні боки, як вовки,
Опанчою, кожухами
Стелять багна вояки.

Обтирає славний Ігор
На мечі ворожу кров,
І в руках тримає здобич —
Білу ханську хоругов.

День погас, занявся місяць,
Загорілися зірки,
Тихо в шатрах половецьких
Спочивають вояки.

БІЙ НАД КАЯЛОЮ.

Вранці небо червоніє
Наче пє червону кров,
Налітають з моря хмари
Вдарив грім і дощ пішов.

Але військо українське
Не лякається негод.
Зранку ворога шукає
І продовжує поход.

Над Каялою, рікою,
Половецьке військо жде...
Знов гремить залізна зброя,
Степ від тупоту гуде.

Заспівали знову стріли
Знов забрязкали мечі
І земля укрилась трупом
Половецьку кров пючи.

Наче вітер серед степу
Розгулявся Всеволод...
Все добув він... памятав лиш
Україну та народ.

На коні з мечем літає
У шоломі золотім,
Де промине, трупом поле
Укривається за ним.

З ранку бій ішов до ночі,
З ночі бій до світу йшов...
Навкруги лежали трупи
І людська стояла кров.

Бились наші, як не буються
На верхівлях скель орли,
Ось, здавалось, залунає:
„Перемога! ми взяли!“

Та не стало стріл у війська,
Поцербилися шаблі...
Без щита рука безсила
Опустилась до землі.

І розбили наше військо,
Узяли князів в полон
І ведуть степами бранців
За далекий тихий Дон.

ПЛАЧ ЯРОСЛАВНИ.

Чорним круком чорну вістку
Із чужини хтось приніс
І по цілій Україні
Розлилося море сліз.

Наче темна ніч осіння
Жінка Ігоря смутна,
Плаче, туже Ярославна
Припадає до вікна...

Рано вдосвіта, до сонця,
іде за місто, на вали...
Виглядає: степ та небо,
Та під хмарами орли.

Плаче туже Ярославна,
Сохне, вяне як той цвіт:
Закотилось її сонце,
Заступили хмари світ.

„Обернуся я в зузулю,
По Дунаю полечу
І м'який рукав бобровий
У Каялі обмочу.

На Його змарнілім тілі
Кров і рани обітру,
Його сльози, як перлини,
До останньої зберу.

Вітре, вітре на що вієш,
На що ліс зелений гнеш,
На що стріли половецькі
В військо Ігоря несеш?

Чом під хмарами не вієш,
Не гойдаєш кораблі,
Чом по степу, ти розвіяв
Скарби-радоці мої.

Дніпре, Дніпре! Розбивав ти
Мури — гори кам'яні,
Віз Ти в землю половецьку
Святослава на човні.

Принеси-ж Його до мене
Через гори, через ліс,
Щоб до ранку я не слала
В синє море своїх сліз.

Сонце ясне, тричі красне
Всіх ти грієш, сяєш всім,
Чом же військо мого мужа
Палиш ти огнем своїх?

На що ти в степу безводнім
Його стріли й луки гнеш,
Нащо ти із уст спрагнїлих
Кров його гарячу пєш?"

Як підбита чайка в небі,
Як осіння ніч смутна,
Плаче, туже Ярославна
Припадає до вікна.

УТЕЧА ІГОРЯ З НЕВОЛІ.

Степовий майовий ранок
Не здрігнеться море трав...
Схід поволі розцвітає.
Ось і сонце. Ігор встав.

Степ в росі... Пташки щебечуть...
Прокидатися пора...
Скочив пес і обтрусився.
Вибіг хлопчик із шатра.

Мов хтось в гору кинув стрічку —
Йде із огнища димок,
Половчанка вийшла, віша
На тринога казанок.

Хтось таємно, обережно,
Оглядаючись іде...
— „Князю, каже половчанин,
Кінь і шабля тебе жде.

Князю, ввечері на луг я
Пасти виведу коня...
Тільки смеркне будь на річці,
Стань і слухай, — свисну я.

А тепер ти йди на лови,
В полі яструба учи,
Все роби, що завжди робиш,
Але каменем мовчи..."

Уклонився половчанин
І до табору спішить...
Серце Ігоря тріпоче,
Думка Ігоря летить.

А кругом життя, робота,
Крики, галас, метушня,
Той майструє, той щось точе,
Той осідлує коня.

Звечеріло. В хмарах небо.
Не блисне зоря ніде.
Обережно, тихо-тихо,
Ігор, крадучись, іде.

Ось і річка. Став, — ні звука!
Не здрігне травинка, лист.
Серце стукає, як дятел,
І нарешті — тихий свист.

Тихий, довгий і журливий,
Наче чайки тужний крик.
Ігор кинувся, спинився
І в пільмі козою зник...

... На коня, — і в річку! — „Князю!
Багна... чуєш... не втопи...
Але князь уже далеко,
Перед ним уже степи.

Чорний кінь за ніч посивів,
Білим вихорем летить...
Часом Ігор стане — слуха, —
Де це наче тупотить.

Тупотіло... довго гнались
Половепькі вояки,
Чорну куряву здіймали,
Слали хмарами шляхи.

Ось і рідна Україна...
Навкруги цвіте весна...
Плаче туже Ярославна,
Припадає до вікна.

— — — — —

Про неволю князя пісню
Невідомий лицар склав,
Він умер, але безсмертем
Свою пісню уквітчав.

МОСКВА І ТАТАРЕ. ЗАНЕПАД КИЇВА.

Умірає, гасне Київ,
Сонце нашої землі,
Не плывуть уже до його
Ні човни, ні кораблі.

Не плывуть Дніпром у море
І товарів не везуть: —
Люде Половців бояться, —
Ограбують ще й убють.

Не кипить вже вир торговий,
Не лунають голоси,
І Кияне подаються
В дикі пущі і ліси.

І князі в невпинних сварах
Підупали, знемоглись,
І стежки до їх скарбниці
Не чорніють, як колись.

А із півночи, із Сходу
Идуть нові все вороги...
Умірає, гасне Київ...
Тихо, пусто навкруги.

СУЗДАЛЬСЬКІ КНЯЗІ.

Понад Волгою й Окою
Геть далеко навкруги
Розляглись болота, багна,
Вбогі ниви і луги.

Там народ московсько-фінський
Ледве-ледве животів:
Жив то з ловів, то з рибальства,
Бідував, але терпів.

А нащадки Мономаха,
Що були князями там,
Вже давно свій край забули
І служили Москалям.

Залишили рідну мову,
Прийняли чужу, нову,
Збудували місто Суздаль,
Володимир і Москву.

А думки летять на південь,
До плодючої землі...
І ідуть на Україну
З дужим військом Москалі.

Нагло Київ облягає
Князь із Суздалі, Андрій,
Наш Мстислав, що в той час княжив,
Сміло кидається в бій.

Боронив хоробро місто,
То було замало сил
І внаслідок в бою завзятім
Москалі беруть Поділ.

А у ранці вже в ворота,
В місто, вдерлись дикуни,
Всіх уряд грабують, нищать,
І вбивають без вини.

З хат, з палат майно виносять,
Дзвони, ризи із церков...
Трупом вулиці укрили,
Розлили річками кров.

Все забрали, обібрали
І палати і хати...
Кажуть: всі брати славяне,
Кажуть: всі вони брати...

ТАТАРЕ.

Кажуть — раз полюбить лихо,
Так до смерті любить вже,
Мов дитину рідна мати
Доглядає, береже,

Вже не з Півночі гнилої,
А із Азії прийшло,
Впало хмарою важкою,
Чорним каменем лягло.

Раз у Київ прибігають
Половецькі посланці:
„Поможіть, кричать, рятуйте,
Славні лицарі - борці!

Йде на нас орда татарська,
Сараною лізе - йде
Землю курява вкриває,
Степ від тупоту гуде.

Як не прийдете на поміч,
Як прогаєте ви час,
Нас попереду зруйнують,
Але підуть і на вас.

Так забудьмо ж давні свари,
Побратаймось в чорні дні
І мечем здобудьмо славу
Кожний рідній стороні!“

І князі поклали—спільно
Боронить свої краї.
Київ, Галич і Чернигів
Шлють на бій війська свої.

І над Калкою зустрілись,
Як дві хмари, вороги...
Ось зударились і стало
Справжнє пекло навкруги.

Вже татаре подаються,
Одступають їх полки,
Бже за ворогом женуться
Українські вояки.

Але Половці злякались,
Підло зрадили, втекли, —
Нас, Монголи подолали
І князів в полон взяли.

Тяжко, боляче без краю,
Коли спільник кине бій,
А про те безмірно тяжче,
Коли зрадить брат же твій.

ЗРУЙНУВАННЯ КИЇВА.

Проплило сімнацять років
І Татаре знов прийшли,
Знову їх заржали коні
І верблюди заревли.

Здобули вже Переяслав,
Вже Чернигів здобули,
Біля Київа спинились
І облогу почали.

Стали ждати, аж морози
Вкрили кригою Дніпро.
Перейшли. Боронить Київ
Лицар галицький — Дмитро.

Полетіли перші стріли
На Дніпро в орду лиху,
Але стрілами не спиниш
Чорну хмару на шляху.

Полетіло з пращ каміння.
Покотилися в яри,
Та камінням не розібеш
Віковічної гори.

Заспівали, забряжчали
Над Татарами мечі,
Та мечами не розвієш
Злої темряви вночі.

Лються хвилями, вкривають,
Топчуть, нищать, ріжуть, бють...
Галас, крик. Ревуть верблюди,
Безупинно коні ржуть.

Не човни у Чорне море,
А тіла несе Дніпро.
Київ впав. Попав в неволю
Оборонець, сам Дмитро.

Разом з Київом упали
І держава і народ.
Закотилось наше сонце
І прийшли віки негод.

Але доки красне сонце
Ще світитиме очам,
Буде нас надія гріти,
Як зоря зоріти нам.

Доти нам зоріти буде,
Доки буде ніч у нас,
Доки гнівом не налється
Серце сповнене образ.

ГАЛИЦЬКІ КНЯЗІ.

РОСТИСЛАВ.

Князем Галицьким найпершим
Був відважний Ростислав
Молодий, стрункий, високий
Всіх красою чарував.

Але він недовго княжив:
Жартувала доля з ним!
Перед ворогом до Греків
Мусів він тікати в Крим.

На зазпросини ласкаві
На бенкет він раз пішов
І у грецького вельможі
Смерть у келиху знайшов.

Хитрий Грек вином частує
Царгородським, золотим,
Пє за щастя України
Разом з князем молодим.

Ще налив він... і отрути
Підсипає до вина:
„Випєм, князю!“, Грек говорить,
„І за Грецію до дна“.

Випив князь до дна свій келих,
І схопивсь за серце він...
І у Корсуні по князю
Похоронний вдарив дзвін.

РОСТИСЛАВИЧІ.

Після князя Ростислава
Залишилось три сини.
Поховавши батька, з Криму
Повертаються вони.

Мирно батьківщину ділять,
В згоді, приятні живуть,
Разом буються з ворогами,
Разом всі їдять і пють.

З українськими князями
Теж бажають спільно йти —
До єдиної держави,
До єдиної мети.

Але єсть на світі люде
І великі і малі:
Ті літають духом в небі,
Сі плазують по землі.

Князь Василько раз до Любча
На Вкраїну поспішив:
Там нарада відбувалась
Українських всіх князів.

Приїздить за стіл сідає
Й чує мову чарівну:
„Доки будемо губити
Українську сторону?

Доки будем ворогами
На єдину землю йти:
Чи у нас не спільна мати,
Чи не рідні ми брати?

Жиймо в згоді! Поцілуймо,
На хресті присягнемо,
Що за нашу спільну Матір
Душу й тіло віддамо.“

— „Згода, згода!“ — Закричали.
„Спільно знищимо того,
Хто покривдити посміє
Брата рідного свого.

Разом знищимо на віки!“
Присягаються князі,
Піднімають хрест у гору
І цілують по черзі.

Але князь Давид Волинський
З Святополком за одно,
Вже зломив свою присягу
Вже забув її давно.

Він запрошує Василька
У палати на бенкет,
На вино старе, пахуче,
На старий солодкий мед.

Попереджували князя:
„Любий князю, залишись,
Не послухаєш, — поїдеш,
Жалуватимеш колись.“

Не послухав князь Василько
І поїхав на бенкет...
На столі пахучі вина
І старий солодкий мед.

Та чогось чудний господар:
Покрутивсь і нагло зник.
І у князя Святополка
Не повернеться язик.

Так сидять, мовчать, чекають...
Нагло слуги десь взялись
І заковують Василька
І ведуть його кудись.

Повели, на коней сіли
І несуться у весь дух.
Привезли. Сидить в кімнаті,
Гострить ніж якийсь пастух.

Боронився князь Василько,
Вирвався із лютих рук
І упав. Пастух жорстокий
Очи видовбав, як крук.

Довго князь лежав без руху,
Непритомний довго був
І нарешті голос ніжний
Наче матері почув:

„Я з холодної криниці
Дам води твоїм устам,
Я обмию твої рани
І сорочку білу дам“.

І сліпий Василько плаче, —
Він до пам'яті прийшов:
„Не знімай сорочки з мене,
Щоб сам Бог угледів кров“.

І заснув Василько знову
Сном глибоким і міцним,
Наче рідна його мати
Нахилився хтось над ним.

ВІЙНИ РОСТИСЛАВИЧІВ.

І довідались про злочин
І князі — і вояки...
Але проти них злочинець
Вже веде свої полки.

Святополк, Поляки, Угри
Творять спілку з ним одну,
Хочуть знову розірвати
На шматки Галичину.

Ростиславичі боролись
І побили ворогів.
Володар розбив Давида
І Василька увільнив.

І сліпий, слабий Василько
Їде верхи на коні,
Вже не вгледить він ніколи
Сонця в рідній стороні.

І угледіли Василька
Перед боєм вояки...
І з сліпих очей Василька
Полетіли блискавки.

І зворушені без крак,
Затаївши в серці гнів,
Вони кинулись з мечами
І розбили ворогів.

Довелось також і Уграм
Під Перемишлем в боях
Ростиславичам лишити
Безліч трупів на полях.

Довго, довго потім угри
З жахом згадували бій
Довго, довго дивувались
Нашій силі бойовій.

І не зважувались знову
Переходити Карпат
Не топтали більше поля
Не палили наших хат.

Тільки іноді полями
Долетять до наших меж
І назад! Сторожа пильно
Оглядала землю з веж.

Рюрик вмер. Галичиною
Правив тільки Володар,
Правив мудро: не боявся
Ні Поляків, ні Мадяр.

Жив при ньому і Василько
І все скаржився йому:
„Ах, навіщо це нещастя,
Відкіля воно й чому.

Не напивсь моєї крові,
Ще і Ляхам віддавав,
Та хіба ж, Давиде лютий,
Я з братами воював?

Ні, мені колись світила
Інша сояшна мета,
Та закрила всі дороги
І всі сонця сліпота.

А хотів я звати Торків,
Печенігів і братів:
Разом знищити на віки
Хитру Польщу я хотів.

І, зміцнивши Україну,
Знов на Половців іти...
Не судилось довершити,
Досягти мені мети.

Вік минув... труна чекає
І тебе вже і мене, —
Хто ж, скажи, мети ясної
Із нащадків досягне?“

Дві викопують могили,
Два обтесують хрести:
Два брати жили братами
І умерли, як брати.

ВОЛОДИМИРКО.

Володар умер і сина
Володимирка лишив,
Це був князь твердий, рішучий,
Серце з креміню носив.

Перед ним мета єдина:
Сила, міць Галичини.
Рівні всі: народ, бояри,
Всі у матері сини.

На Дністер, на гори, в Галич
Він столицю переніс,
Замок він обвів валами,
Ровом, мурами обніс.

І розцвів як Київ, Галич:
На дорогах, на шляхах
Наче ярмарок зібрався
І розкинувся в степах.

Скрип возів і ржання коней,
Крики, ляскіт батогів,
Хмари куряви над степом,
Рев непоєних биків.

На Дністрі ще більше руху,
Люде пчолами гудуть,
Серби, Половці, Араби
Крам купують, продають.

Продають пахучі трави,
Зброю, овочі, вино,
Найпростіший посуд грецький,
Оksamит, єдваб, сукно.

А купують шкіру, футра,
Віск, дерева, збіжжя, сіль.
Кораблі пливуть невпинно
І приходять звідусіль.

Місто теж блищить, шумує.
Самоцвіти на жінках,
В сріблі, в золоті бояре
І в бобрових кожухах.

Запишалися бояре,
Хочуть влади, бунчука,
Та страшна, міцна, залізна
Володимирка рука.

„Не дозволю, щоб в Державі
Жив щасливо тільки пан:
Для усіх Держава - мати:
Для панів і для селян.“

І корилися бояре,
Але тільки не в думках:
В серці камені носили
І змовлялись по кутках.

ІВАН БЕРЛАДНИК.

Раз в зимі, у ліс на лови
Володимирко пішов
І бояре зрозуміли,
Що тепер не до розмов.

Що пора за меч узятись,
Перейти від слів до діл,
І Берладника Івана
Посадили на престіл,

І Берладник на престолі.
В повній зброї вояки.
Зачинилися ворота
І замкнулися замки.

І облога почалася,
Почались страшні бої
Відбивається Берладник,
Сам веде полки свої.

Але раз загнавсь далеко,
Опинився у кліщах,
Ледве вискочив із лиха,
Ледве спасся у лісах.

Піддались тоді бояре...
Володимирко вступив
І суворо, без закону
Винуватих осудив.

І спокійно княжив далі,
А Берладник кинув край
І подавсь в степи широкі
Десь на південь, на Дунай.

Там зібрав хоробре військо
І пішов із ним гулять...
В його князівстві повстали
Малий Галич і Берладь.

ЯРОСЛАВ ОСМОМИСЛ.

Володимирко поволі
Тихо мирно вік дожив
І на княжому престолі
Ярослава залишив.

Це був князь палкий, відважний
Незрівнаний у бою,
Наче рвався він покласти
Першим голову свою.

І коли він з Ізяславом
З князем київським зійшовсь.
Першим кинувся з мечем він,
Всіх попереду боровсь.

І бояре зупиняли:
„Ярославе, князю, стій:
Хто тебе, орла, заступить
У державі жалісній?!

Краще стань від виру збоку
І дивися на полки —
Як для тебе слави й чести
Здобувають вояки“.

Ярослав бояр не слухав
І вперед відважно біг
І відвагою своєю
Ізяслава переміг.

Не спочив він після бою :
На державу Угри йшли
І для нападу Поляки
На кордоні вже були.

Але й тут хоробре військо
Розбиває ворогів
І іде в степи на південь
До Дунайських берегів.

Ростиславича Івана
Ярослав уцент розбив
І до власної держави
Малий Галич прилучив.

І Держава буйним морем
Розлилася навкруги,
Половецький степ вмиває,
Бє в дунайські береги.

„Вісім змислів князь наш має“,
Говорили вояки
І прозвали Ярослава
Осмомислом на віки.

І співець співав про його :
„Гей, ти високо злетів
І на батьківськiм престолі
Вкритий славою возсів.

Військом ти підпер Карпати,
Шлях Мадярам заступив
І Дунаєві ворота
Кораблями зачинив.

Князю, київські ворота
Одчиняєш ти ключем,
Стріли кидаєш в султанів
І рубаш їх мечем.

Так стріляй же їх поганих,
Кидай стріли в їх степи
І за Ігореві рани
Слізьми, кровю окропи“.

— — — — —

Після смерти Осмомисла
Володимир князем став
І все батьківське прогавив
Все роstrатив, змарнував.

І взяли Мадяре Галич,
(Хоч народ завзято бивсь)
І угорський королевич
Князем галицьким зробивсь.

РОМАН.

На Волині в час той княжив
Син Мстислава — князь Роман,
Ворог злий бояр нікчемних,
Друг селянства і міщан.

Бив він Половців нещадно
І в полон живих не брав,
Про Романа склалась пісня,
Сам народ ту пісню склав.

В пісні тій Роман був рівний
Турам, левам і орлам...
Вороги дітей лякали:
„Цить! Романові віддам“!

До Романа йдуть бояре,
Віддають йому престіл...
„Ой, не буду їсти меду,
Доки сих не знищу пчіл“.

І коли меча бояре
На Романа підняли,
Володимирка згадав він,
Щоб слухяними були.

Не боявся він нікого
І підмоги не шукав.
Раз до його папа римський
Посланців своїх прислав:

„Інокентій, папа римський
Привітання шле тобі,
Обіцяє тобі в поміч
Меч Петровий в боротьбі“.

Вийняв князь свій меч і каже:
„Передайте й мій уклін
І спитайте свого папу —
Чи такого має він.

Поки я меча не стратив
І тримаю у руці,
Ним я й буду добувати,
Йдїть здорові, — посланці“.

І народом мудро правив
І державу збільшив князь,
Бо Волинь з Галичиною
В одно князівство злилась.

Вояком Роман родився, —
На війні він і поляг:
Під Завихвостом на Вислі
Заколов його Поляк.

ДАНИЛО І ВАСИЛЬКО.

Залишив Роман княгиню
І маленьких двох синів.
На Волинь втікла княгиня
Від боярських ланцюгів.

Але й тут знайшли бояре.
Небезпека все росте.
„Володимир цілий знищим,
Як дітей не віддасте!“

І вночі княгиня потай
Іде схвильована з палат...
Серце бється, може зрада,
Може десь чатує кат.

Йдуть. Маленького Данила
Взяв боярин Мирослав,
Василька держала нянька,
Піп княгині помагав.

Ось і мури..., двері... коні...
По дорозі загули,
А за тиждень через Польщу
Вже в Угорщині були.

ПІД БОЯРАМИ І УГРАМИ.

Дітям Ігоря недовго
Княжить в Галичі прийшлося:
Двох із них бояре вбили,
Одному втікти вдалось.

Не було князів. Бояре
Владу всю взяли до рук
І престіл зайняв Кормильчич.
Проводир бояр і друг.

Та і він недовго правив:
Угри з Ляхами давно
Задивлялися на Галич
І співали у одно.

Хтож країну обороне?!
Спить давно в труні Роман...
І престіл Мадяр займає —
Королевич Кольоман.

Угри правили жорстоко:
Злі були на нас давно.
Забірали хліб, худобу,
Грабували все майно.

По усім краю невільнім
Стогін, крик і плач іде,
І народ, як сонця з неба,
Повороту князя жде.

КОРОЛЬ ДАНИЛО.

Горе учить, кажуть люде,
Доки горя не убєш.
І Василька і Данила
Научило горе теж.

І вони навчились добре
І сидіти на коні,
І терпіти у походах
І боротись на війні.

І обидва зрозуміли:
Досягає той, хто йде,
Хто бере усе, що треба,
А не ласки з неба жде.

І вони, Волинь забравши,
Поділились, як брати,
І мети — здобути Галич,
Спільно хочуть досягти.

І Данило з дужим військом
Двічі Угрів проганяв,
Двічі він боровсь за Галич
І на третій раз узяв.

І на батьківським престолі
В ріднім Галичі він сів...
Весь народ вітав Данила,
Весь народ його хотів.

Князь в перед веде державу,
Князь заводить знову лад,
Та татари відкидають
На віки її назад.

Зруйнувавши Київ, лізе
Татарва в Галичину,
І за помічю Данило
Йде в угорську сторону.

І вертає вже до дому
І стриває втікачів:
„Князю, князю! Бідний Галич
Вже в руках у ворогів.

Вже давно забрали Галич,
Вже укрили цілий край.
Нищать села, люд мордують,
Князю, князю, не питай“!..

... Був у таборі татарським
Бранець - галицький Дмитро,
Що татарськими тілами
Застеляв колись в Дніпро.

І звернувся він до хана:
— „Хане, кинь Галичину,
Тут озброєні всі люде
І програєш ти війну.

Ця земля міцна, могутча
І не знає перепон...
Ти загубиш своє військо,
Попадеш і сам в полон“.

Хан послухав. За Карпати,
На Угорщину іде...
Сяє сонце в синім небі,
Ні хмариночки ніде.

ТАТАРСЬКА НЕВОЛЯ.

Всеж Татари не лишили,
Не покинули наш край.
Незабаром хан татарський
Присилає: „Галич дай!“

Зажурився князь Данило:
„Ми стомились в боротьбі,
Але, хане, мого краю
Не углядіти тобі.

Не углядіти сліпому
Сяйва соняшного дня“.
Так говорить князь Данило
І сідає на коня.

Ось уже й золотоверхий
Видно Київ на горі.
Князь заїхав. Довго радивсь
І моливсь в монастирі.

Довга жде його дорога;
Аж над Волгою в степах
Стали табором Татаре
І живуть в своїх возах.

Довго їхав князь. Данило,
Приглядався до орди, —
Як вона живе злиденно
Серед лиха та біди,

Як вкланяється то сонцю,
То деревам, то зіркам,
Як вона приносить жертви
Хмарам, вихорям, вітрам...

Ось і Волга, ось і табор,
— „Хто це їде? Хто це? Стій!“
— „Князь я галицький, Данило...
Де живе тут хан Батій?“

Князь приїхав. Хан татарський
У шатрі своїм сидів.
— „Добре князю, що хоч пізно
Ти побачитись хотів.

Поживи у мене в ханстві,
Придивися до життя!
Може хочеш ти напитись?
Спробуй нашого пиття.

Ти тепер вже наш, татарський“
Хан сміявся, жартував
І замість свого кумису
Пива князеві подав.

Цілий місяць жив Данило,
Цілий місяць гостював
І не йти на княжий Галич
Хан Данилу обіцяв.

І вернувся князь Данило
Галич був, як день ясний,
Та сумний був князь Данило,
Як могила, мовчазний.

ХОЛМ І ЛЬВІВ.

Раз Данило був на ловах
І у лісі заблудив.
Довго він шукав дороги,
Довго в пущі він ходив.

Аж виходить на поляну:
Ні дороги, ні стежок.
На поляні горб високий,
Вкритий килимом квіток.

— „Ось де місце для твердині“!
З уст зірвалися слова —
„Тричі голову розібє,
Доки візьме, Татарва!

І твердиня тут повстане“!
Князь Данило порішив
І залізною рукою
Перший камінь положив.

І робота закипіла
Ліс рубати почали.
Тут копають рів глибокий,
Там нагортують вали.

На горі будують замок,
Поруч — вежу з стовбурів;
Скільки плотників зійшлося,
Скільки зіхалось майстрів!

І повстало в лісі місто
На досаду Татарви,
Забілили мури, вежі,
Появилися церкви.

А навколо по долині
Скрізь розсипались хати.
Скрізь городи зеленіють
І пишаються сади.

Там де звір ревів голодний,
Серед лісу на шпилі
Виріс Холм і став на варті
Української Землі.

Інше місто будувати
Він над Полтвою звелів.
І на славу Льва князенка
Князь назвав це місто „Львів“.

КОРОНАЦІЯ ДАНИЛА.

Щоб, скріпивши свої сили,
Стать міцнішим в боротьбі,
Князь Данило скрізь шукає
Вірних спільників собі.

Він звернувся і до папи.
Папа каже: „Я готов,
Але хай повстане разом
Також спілка двох церков“.

І посли пішли на згоду,
Папа князя привітав
І корону королівську
Для Данила передав.

Щоб лунала дужче слава,
Мала більше прав земля
В Дорогичині Данило
Повінчавсь на короля.

ВІЙНА З ТАТАРАМИ.

Як довідались Татаре,
Що повстали Холм і Львів,
Землю галицько-волинську
Хан їх знищити схотів.

На волинський Володимир
То не хмара чорна йде,
То не грім гуде далекий,
А то військо хан веде

Виїжджає князь Василько :
— „Залиши мій рідний край!“
Але був глухий, як камінь
Хан татарський Бурундай.

І Василько підпалити
Рідне місто мусів сам
І діставсь живим у руки,
На наругу, ворогам.

У поход взяли Василька
І під Холм його ведуть.
„Як, мовляв, Василька вглядять,
Холм без бою віддадуть“.

І Василько йде під мури
Плаче й камені несе
Радить він здаватись швидче,
Та каміння кида все.

І Холмщане зрозуміли
Князя мову бойову,
Що каміння треба брати
Та камінням в татарву!

— „Королю не є ти братом.
Не послухаєм слуги!
Не здамося, повоюєм!
Будуть знати вороги!“

І задумавсь хан татарський:
— „Мабуть сила у їх єсть.
А моє стомилось військо;
Що, як втратить славу й честь?“

І, подумавши, він крикнув
— „Гей, на коні, вояки!
Коли тут ми заночуєм
Нападуть на нас вовки“.

І пішло татарське військо.
Холм щасливо врятувавсь,
Та з Татарами лихими
Цілий вік король змагавсь.

КІНЕЦЬ ГАЛИЦЬКО- ВОЛИНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ.

Син Данила Лев, якому
Збудував Данило Львів
Після смерти свого батька
На престіл у Львові сів.

Молодий, палкий, хоробрий
Все життя він рвався в бій.
Все життя не міг знайти він
Стриму вдачі вогняній.

То з таборами воює
На незайманих степах,
То веде на Польщу військо
І змагається в боях.

І зміцнилася держава
Збогатилася земля
І просила польська шляхта
Князя Льва на короля.

Володимир. син Василька
В Володимирі сидів.
Ніжний, тихий, не любив він
Ні походів, ні боїв.

Все в своїх книжках кохався.
Все з ученими сидів.
І своїм життям чернечим
Розбудив у брата гнів.

І брати живуть окремо.
Вічно сваряться вони
І стоїть над краєм привид
Братовбивчої війни.

Скористалися Татаре.
І приходять із степів
І держара підупала
Через нелади братів.

КОРОЛЬ ЮРІЙ.

Після Льва за княжив Юрій,
Внук Данила короля.
І за його панування
Розгорнулася земля.

За Карпатами забрав він
Мукачів і Ужгород.
Знов зміцнилася держава,
Знов на ноги став народ.

Землі Галицьку й Волинську
В одно ціле Юрій злив
І корону королівську
Діда славного носив.

Мудрі теж сини у його
І відважні, як орли,
Та в боях в степах татарських
Лев з Андрієм полягли,

ЮРІЙ БОЛЕСЛАВ.

Після Льва, після Андрія
Княжив Юрій Болеслав,
Син Поляка й Українки
Про Поляків більше дбав.

Будував костели польські
Запроваджував латинь,
Не любив свого нічого
І сміявся із святинь.

З Польщі їхали невпинно
Шляхта, дідичі, купці,
Все життя Поляк-чужинець
Став тримати у руці.

І урвалося терпіння
І увесь народ повстав,
По містах, по селах всюди
На чужинця ніж підняв.

Болеслава отруїли,
Вбивства, розрухи пішли,
Землю галицько-волинську
Знов чужинці зайняли.

Так безславно обезславив
Княжий устрій Болеслав
І народ доріг до щастя
Без князів шукати став.

15. X. — 8. XI. 1920. Марієнбад.

ЗМІСТ:

90—98	Микола Голубець: Передне слово	3—6
99—101	Заспів	7—10
102—104	Україна в старовину	11—14
105—107	Наші предки Словяне	15—18
108—110	Початки Києва	19—20
111—113	Москалі	21—22
114—116	Аскольд і Дир	23—24
117—119	Олег	25—26
120—122	Поход на Царгород	27—30
123—125	Смерть Олега	31—34
126—128	Ігор	35—36
129—131	Похід Ігоря на Арабів і Персів	34—39
132—134	Війна Ігоря з Арабами і Персами	40—42
135—137	Смерть Ігоря	43—46
138—140	Ольга	47—48
141—143	Посли Деревлян до Ольги	49—50
144—146	Поход Ольги на Деревлян	51—54
147—149	Святослав	55—56
150—152	Дитинство Святослава	57
153—155	Юнацтво Святослава	58—59
156—158	Похід на Хозар	60—61
159—161	Війна з Болгарами	62—65
162—164	Війна з Греками	66—68
165—167	Печеніжська облога Києва	69—74
168—170	Смерть Святослава	75—78
171—173	Володимир Великий	79—80
174—176	Кожум'яка	81—84
177—179	Білгородський кісінь	85—86

Хрещення Володимира Великого	87—90
Хрещення України	91—93
„Красне Сонце“	94—95
Ярослав Мудрий	96—100
Ізяслав і поділ України	101—102
Володимир Мономах	103—104
Половці і Отрок	105—108
Ігор Святославич	109—110
Поход Ігоря Святославича на Половців	111—114
Бій над Каялою	115—116
Плач Ярославни	117—119
Утеча Ігоря з неволі	120—122
Москва і Татари	123
Суздальські князі	124—125
Татаре	126—127
Зруйнування Києва	128—129
Галицькі князі, Ростиславичі	130—131
Ростиславичі	132—135
Війни Ростиславичів	136—139
Володимирко	140—142
Іван Берладник	143—144
Ярослав Осмомисл	145—147
Роман	148—149
Данило і Василько	150
Під боярами і Уграми	151—152
Король Данило	153—155
Татарська неволя	156—158
Холм і Львів	159—160
Коронація Данила	161
Війна з Татарами	162—163
Кінець Галицько-Волинської Держави	164—165
Король Юрій	166
Юрій Болеслав	167—168

Важніші помилки.

З незалежних від Видавництва, технічних причин, вкралися в текст книжки помилки, з яких важніші просимо справити в цей спосіб:

Ст.	Стр.	замість:	має бути:
9	6	з гори, Душі,	Вдачі.
21	4	" " Збудупав	Збудував.
29	6	" " розгустив	розпустив.
34	5	" " Щековиця	Щекавиця
48	11	" " в хвилях	на хвилях
62	5	" " Кроком	Криком
69	8	" " Таборами	Тарабани
71	4	з долу І схопився,	Затремтів, схо-
		він на груди	пився хлопець
77	7	" " цицаря	лицаря.
80	2	з гори: може	люто
82	2	" серцем	герцем
85	3	з долу родинах	казанах
85	1	" в казанах	у чанах
93	1	з гори Погойни	Почайни
108	2	з долу лускають	ляскають
116	3	з гори промине	пролине
118	11	" по степу	степами
118	1	з долу своїх	своїм
137	8	" полями	Поляки
141	7	з гори Найпростійший	Найкрасніший
164	9	" таборами	Гатарами
165	2	з долу держара	держави

24.

